

Identifikácia metód založených na dôkazoch, ktoré umožnia efektívne bojovať proti diskriminácii Rómov v meniacej sa politickej klíme v Európe

PolRom

Manuál *Identifikácia metód založených na dôkazoch, ktoré umožnia efektívne bojovať proti diskriminácii Rómov v meniacej sa politickej klíme v Európe* napísali Anna Kende, Barbara Lášticová, Anca Murescu, Nóra Anna Lantos a Ashley O'Connor, na základe práce všetkých členov tímu projektu PolRom. Autorky ďakujú partnerským organizáciám projektu za ich komentáre a spätnú väzbu, ktorú ochotne poskytli počas prípravy manuálu.

Pre viac informácií o projekte PolRom, prosím navštívte:

<https://polrom.eu/>

Názov: Identifikácia metód založených na dôkazoch, ktoré umožnia efektívne bojovať proti diskriminácii Rómov v meniacej sa politickej klíme v Európe.

Vydávateľ: Ústav výskumu sociálnej komunikácie Slovenskej akadémie vied (Bratislava) a ELTE - Univerzita Loránda Eötvösa (Budapešť)

Slovenský preklad: Lia Lovecká, Barbara Lášticová, Lucia Hargašová, Dóra Belán

Grafická úprava: Xenia Daniela Poslon, Dóra Belán

Rok vydania: 2021

ISBN: 978-80-973370-6-3

Titulná fotografia: Mladí účastníci projektu Stories that Move - spoločne proti diskriminácii, 2016

© Anne Frank House/Jan von Holleben

Publikácia je súčasťou neperiodického edičného radu Human Communication Studies, Vol. 14 (2021). Publikácia neprešla jazykovou úpravou. Náklad: 100 kusov.

Vznik publikácie bol podporený v rámci European Union's Rights, Equality and Citizenship Programme 2014-2020 (Grant. No. 808062 – PolRom – REC-AG-2017/REC-RDIS-DISC-AG-2017). Za obsah publikácie sú zodpovední výlučne partneri projektu a neodráža názory Európskej únie. Slovenská verzia publikácie bola podporená z projektu VEGA 2/0127/19: „Sociálno-psychologické predpoklady antidiskriminačných intervencií - kvalitatívna metaanalýza“.

Université
Paris Nanterre

Obsah

Predslov k slovenskému vydaniu	1
Predslov	2
Pre koho je určený tento manuál	4
Prečo potrebujeme sociálnu psychológiu na boj proti protirómskemu rasizmu?	5
Psychologické intervencie na zmierňovanie predsudkov	6
1. Intervencie na individuálnej úrovni.....	8
1.1 Zaujatie perspektívy iného	9
1.2 Poskytovanie informácií nekonzistentných so stereotypom.....	10
1.3 Zmena nevedomovanej predpojatosti (intervencie založené na kognitívnom prehodnotení a emočnej regulácii)	12
2. Intervencie zamerané na skupinovú a medziskupinovú úroveň	14
2.1 Kontaktná hypotéza: priamy a nepriamy (rozšírený, predstavovaný) kontakt.....	15
2.2 Spoločná skupinová identita	18
2.3 Zmena vnímania členskej skupiny: sebapotvrdzovanie a inkluzívna identita.....	20
3. Intervencie na spoločenskej úrovni	22
3.1 Zvyšovanie povedomia o štrukturálnych nerovnostiach.....	23
3.2 Zmena noriem.....	25
Protirómsky rasizmus a jeho špecifické charakteristiky	27
Príklady dobrej praxe	31
Odporúčania	45
Zoznam použitej literatúry	48
Anotovaná bibliografia.....	52

Predslov k slovenskému vydaniu

Milé čitateľky, milí čitatelia,

dostáva sa Vám do rúk (alebo na obrazovky počítačov) slovenský preklad manuálu, ktorý sme vytvorili spolu s kolegyňami a kolegami v rámci projektu PolRom. Vznik slovenskej verzie bol čiastočne podporený aj z projektu VEGA 2/0127/19. Označenie „manuál“ je snáď trochu odvážne, ak uvážime bežné používanie toho slova. Dovoľte teda, aby sme hneď na začiatku nastavili Vaše očakávania. V tejto publikácii sa nedozviete presné postupy, ktoré by vás previedli krok po kroku jednotlivými intervenciami k (zaručenému) výsledku. Ponúkaný manuál teda nie je samostatná metodika a neobsahuje „hotové“ aktivity, ktoré by sa dali okamžite aplikovať v akomkoľvek kontexte.

Čo teda možno očakávať? Publikácia je výsledkom analýzy príkladov dobrej praxe z piatich krajín - Slovenska, Maďarska, Rumunska, Francúzska a Írska v oblasti zlepšovania medziskupinových vzťahov, konkrétne majority a minority Rómov (a tiež írskych Travellerov). Analýza sa zameriava na sociálno-psychologické zákonitosti, ktoré vstupujú do procesu zmeny predsudkov. Nájdete tu vysvetlenie rôznych psychologických mechanizmov, odkazy na užitočnú literatúru, ako aj empirické štúdie z danej oblasti. Uvádzame príklady dobrej praxe spolu s vysvetlením ich výhod a obmedzení vzhľadom na kontext protirómskeho rasizmu v Európe. Manuál má slúžiť ako návod v procese plánovania a dizajnovania intervencií na zmierňovanie predsudkov voči Rómom a Rómkam. Upozorňuje na oblasti, ktoré treba zvážiť - ako napríklad kontext, v ktorom sa aktivita odohráva, rozhodovanie o tom, aká oblasť predsudkov bude aktivitou menená a na akej úrovni má aktivita pôsobiť (individuálnej, skupinovej, alebo spoločenskej?). V závislosti od toho, ponúkame odporúčania na výber aktivít, ktoré majú potenciál v danej situácii dosiahnuť želaný efekt.

Akademikom, ktorí sa zaoberajú protirómskym rasizmom či psychológiou zmeny predsudkov, manuál ponúka „ochutnávku“ z oblasti praxe a prehľad rôznych druhov aktivít. Organizáciám a aktérom, či už patria do vládneho, štátneho alebo mimovládneho sektora, odporúča postup pri plánovaní, dizajnovaní, ale aj hodnotení intervencií. Napokon za nemenej dôležité, považujeme odporúčania smerované tvorcom politik (ktorí spoluvytvárajú normatívny kontext majoritno-minoritných vzťahov), zástupcom médií a zástupcom donorských schém, ktorí nastavujú podmienky na realizáciu intervencií.

Ďakujeme za váš záujem a prajeme si, aby ste v manuáli našli niečo užitočné, či obohacujúce.

Prajeme príjemné čítanie!

Za slovenský tím projektov PolRom a VEGA,

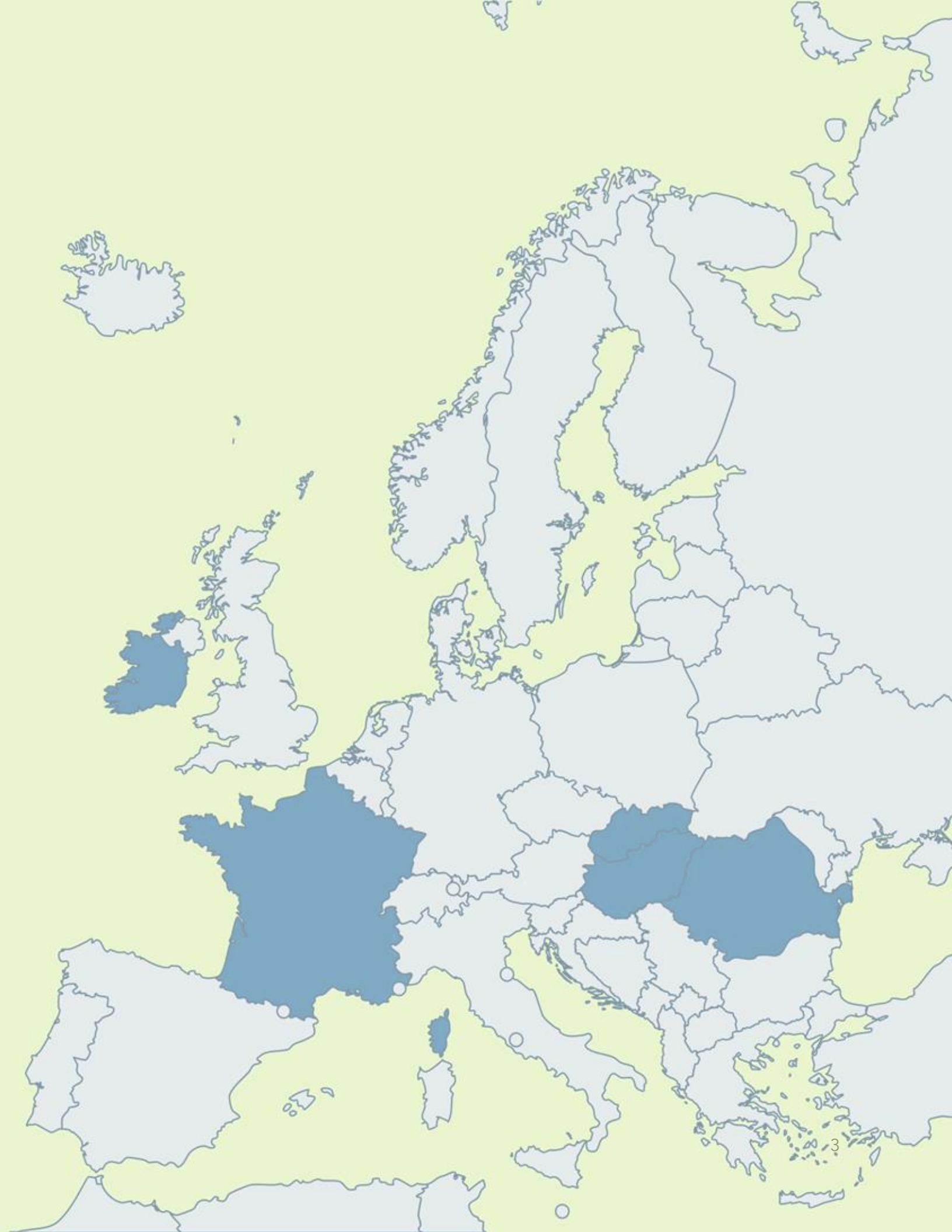
Lucia Hargašová

Júl 2021, Bratislava

Predslov

V projekte PolRom sa stretli sociálni psychológovia a psychologičky z piatich európskych krajín, s cieľom pomôcť všetkým zainteresovaným aktérom (na úrovni rozhodovačov aj ľudí z mimovládnych neziskových organizácií) efektívnejšie čeliť protirómskemu rasizmu s pomocou sociálnej psychológie. Motivovalo nás k tomu narastajúce znepokojenie z politických procesov, ktoré vedú k nárastu diskriminácie, prejavov nenávisťi a segregácie v celej Európe a zabraňujú snahe o inklúziu. Takisto si uvedomujeme, že iniciatívy „zdola“ na úrovni mimovládnych neziskových organizácií ako aj úsilie o inklúziu Rómov na úrovni štátnych inštitúcií neberú do úvahy množstvo robustných dôkazov o efektivite antidiskriminačných intervencií, ktoré ponúka sociálna psychológia (čo funguje, prečo, pre aké skupiny a v akých kontextoch). I keď existuje mnoho praktických dôvodov prečo je to tak, podstatné je, že v Európe chýba systematická aplikácia týchto poznatkov v kontexte vzťahov medzi Rómami a Nerómami. Preto sa tento manuál usiluje poskytnúť informácie o antidiskriminačných intervenciách pričom poukazuje na úlohu spoločensko-politických kontextov a ich významu pri riešení protirómskeho rasizmu. V tomto manuáli predstavujeme sociálno-psychologické teórie týkajúce sa intervencií na zmierňovanie predsudkov, analyzujeme koncept protirómskeho rasizmu, vysvetľujeme význam spoločensko-politického kontextu a jeho vzniku, a ponúkame príklady dobrej praxe v oblasti zmierňovania protirómskeho rasizmu v každej z piatich krajín podieľajúcich sa na projekte PolRom. Manuál navyše obsahuje bibliografiu s anotáciami vedeckých publikácií o intervenciách na zmierňovanie predsudkov, vrátane tých, ktoré adresujú špecificky protirómsky rasizmus, ktorá môže poslúžiť ako zdroj pre prípravu a vyhodnocovanie vplyvu intervencií.

Pre koho je určený tento manuál

Tento manuál stavia na zisteniach predošlého výskumu v oblasti sociálnej psychológie a empirických výsledkoch projektu PolRom (<https://polrom.eu/>), s cieľom ponúknuť návod na efektívne intervencie. Jeho cieľom je informovať široko definované publikum profesionálov, zainteresovaných aktérov, a každého, kto má záujem o problematiku zmiernovania predsudkov či protirómskeho rasizmu.

Európski, národní a lokálni rozhodovači nájdu v tomto manuáli návrhy postupov ako zodpovedne zavádzať antidiskriminačné opatrenia a vysvetlenia dôležitosti spoločenského a politického kontextu a úlohy verejných autorít.

Zástupcovia mimovládnych neziskových organizácií, ktoré sa venujú zmiernovaniu predsudkov, antidiskriminačným intervenciám a inklúzii Rómov, môžu manuál využiť pri tvorbe takých intervencií, ktoré by zohľadňovali podmienky potrebné na dosiahnutie sociálnej zmeny nielen v zmysle zmiernenia predsudkov a zvyšovania prejavov solidarity s komunitami Rómov a írskych Travellerov u majority, ale aj zvyšovania angažovanosti a participácie samotných Rómov a Travellerov.

Manuál odporúčame aj pre **zástupcov donorských organizácií**, pretože ponúka informácie o tom, ako vytvoriť kvalitné prostredie pre tvorbu a implementáciu efektívnych intervencií.

Zástupcovia médií, ktoré upozorňujú na problematiku protirómskeho rasizmu a venujú sa komunitám Rómov či írskych Travellerov, môžu takisto využiť tento manuál. Práve médiá totiž poskytujú platformu pre verejné ako aj súkromné diskusie, ktoré ovplyvňujú výsledok antidiskriminačných intervencií tým, že pre ne vytvárajú podporné či inhibujúce normatívne kontexty.

Tento manuál tiež poslúži všetkým **tým, ktorí pracujú s Rómami a Nerómami, či už v školách alebo komunitných centrách**, ako aj **akademikom**, ktorí chcú porozumieť psychologickým mechanizmom a podmienkam potrebným pre realizáciu antidiskriminačných intervencií.

Prečo potrebujeme sociálnu psychológiu na boj proti protirómskemu rasizmu?

Protirómsky rasizmus zohráva kľúčovú úlohu pri udržiavaní marginalizovanej pozície Rómov v Európe.¹ Protirómsky rasizmus označuje skreslené a zovšeobecňujúce vnímanie Rómov (napr. stereotypy), negatívne emócie (napr. ľahostajnosť, pocit ohrozenia, či strach), a zlé intencie správania (napr. diskriminácia, verbálne nepriateľské prejavy, neférové zaobchádzanie a absencia pomoci či ľudskosti) voči Rómom. Problém je, že akékoľvek pokusy o ekonomickú a spoločenskú integráciu Rómov sú márne, pokiaľ sa im väčšinová spoločnosť bráni a preferuje buď to, aby Rómovia žili úplne segregovaní alebo aby sa plne asimilovali do majoritnej spoločnosti.² Politici v takomto spoločenskom kontexte neinvestujú energiu do zlepšovania danej situácie, najmä ak je preň potrebná účasť príslušníkov majority, a ak majú ich voliči predpojaté postoje. Skrátka, tento spoločensko-politický kontext spôsobuje, že protirómsky rasizmus na individuálnej úrovni sa dostáva do súladu s diskrimináciou na inštitucionálnej úrovni.³ Verejné authority a politici navyše často využívajú protirómske postoje ľudí na politickú mobilizáciu, čím vytvárajú prostredie, v ktorom je protirómsky rasizmus akceptovaný a akceptovateľný. Tento normatívny kontext bráni prejavom solidarity a spoločenskej zmene v prospech Rómov.

Intervencie v rámci sociálnej psychológie, ktoré rozumejú prepojeniu medzi procesmi na individuálnej a štrukturálnej úrovni diskriminačných praktík (v medziľudských vzťahoch, ako aj v rámci inštitúcií) majú skutočný potenciál prekonať protirómsky rasizmus v súčasnej Európe. Tam, kde je potrebná štrukturálna zmena, sa aktérstvo na individuálnej úrovni môže stať motorom väčších spoločenských zmien. Sociálna psychológia vysvetľuje, ako jednotlivci prežívajú každodenný kontakt a medziskupinovú realitu, a ako využívajú svoje skupinové členstvo na úsilie o dosiahnutie spoločenskej zmeny. Existujú dôležité historické príklady, ktoré upriamujú pozornosť na zložitý vzťah medzi sociálno-psychologickými intervenciami na individuálnej a spoločenskej úrovni. Napríklad v USA Allportova kontaktná hypotéza nielenže priniesla silné odôvodnenie pre desegregačné zákony po rozhodnutí Brown v. Board of Education, ale aj jasne zdefinovala podmienky potrebné pre nastolenie

---

¹ FRA (2016). *Second European Union Minorities and Discrimination Survey Roma – Selected findings*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. Retrieved from:

<https://fra.europa.eu/en/publication/2016/second-european-union-minorities-and-discrimination-survey-roma-selected-findings>

² Stewart, M. S. (2012). *The Gypsy menace: Populism and the new anti-Gypsy politics*. London, UK: Hurst & Company.

³ FRA (2018). *A persisting concern: anti-Gypsyism as a barrier to Roma inclusion*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. Retrieved from: <https://fra.europa.eu/en/publication/2018/roma-inclusion/fra-opinions>

inkluzívneho prostredia pre černošské deti v prvých rokoch desegregácie (viď Pettigrew⁴). Preto sme presvedčení, že porozumenie psychologickým procesom na individuálnej úrovni, na ktoré sa treba zamerať pri antidiskriminačných intervenciách a porozumenie tomu, čo naozaj funguje a prečo, dokáže zásadne prispieť k vytvoreniu efektívnych intervencií, a to bez ohľadu na to, či sú zamerané na menšie skupiny detí alebo ide o veľké národné kampane.

Psychologické intervencie na zmierňovanie predsudkov

Metódy zmierňovania predsudkov sa dajú rozdeliť podľa úrovne, na ktorej sa usilujú zmenu dosiahnuť – zameriavajú sa buď na jednotlivca, na skupiny, alebo na celú spoločnosť.

Intervencie zamerané na individuálnu úroveň majú za cieľ zmeniť postoje, skreslené vnímanie a emócie jednotlivcov voči príslušníkom iných skupín. Takéto intervencie zväčša nevyžadujú priamy kontakt s príslušníkmi inej skupiny. Pracujú s predpokladom, že predsudky sú dôsledkom toho, ako spracovávame informácie, a že sú normálnou súčasťou kognitívnych procesov, ktorá slúži našej elementárnej motivácii získať kontrolu nad naším prostredím, porozumieť mu a prepojiť sa s ostatnými ľuďmi. Avšak, kvôli našej obmedzenej kognitívnej kapacite a tendencii zjednodušovať a kategorizovať sociálne informácie, sa stáva, že zovšeobecňujeme naše vlastné zážitky a vytvárame si mentálne skratky, ktoré delia svet na „my“ vs. „oni“. Takto si vytvárame skreslenú predstavu o svete, kde „my“ (a nám podobní) sme vykreslení v lepšom svetle a iných („oni“) kategorizujeme ako horších. Ďalšie kognitívne skratky zas vedú k posilňovaniu spomínaných generalizácií (stereotypov): napríklad máme tendenciu všímať si a spracovávať také informácie, ktoré potvrdzujú naše už existujúce vedomosti, čím sa naše predstavy stávajú ešte skreslenejšie a odolnejšie voči zmene. Preto sa intervencie zamerané na zmenu negatívnych stereotypov o iných skupinách („oni“) implementujú ťažšie než intervencie, ktoré sa naopak zameriavajú na naše rôznorodejšie a bezprostrednejšie emócie či správanie v prítomnosti iných („oni“).

Intervencie zamerané na medziskupinovú úroveň sú zamerané na procesy, ktoré prebiehajú na skupinovej úrovni a zahŕňajú priamy kontakt príslušníkov rôznych skupín. Tieto intervencie pracujú s predpokladom, že predsudky nie sú len dôsledkom skreslených predstáv jednotlivcov, kognitívneho spracovania informácií a vzťahu jednotlivca k svetu, v ktorom žije. Namiesto toho sa tu predsudky chápu v súvislosti s psychologickými dôsledkami skupinového členstva, špecificky v procese porovnávania členských

---

⁴ Pettigrew, T. F. (1961). Social psychology and desegregation research. *American Psychologist*, 16(3), 105-112. <https://doi.org/10.1037/h0041995>

(„ingroup“, „my“) a nečlenských („outgroup“, „oni“) skupín. Inými slovami, žijeme vo svete, ktorý je definovaný členstvom vo viacerých skupinách a v rámci spoločnosti fungujeme tak, že navzájom porovnávame tieto skupiny. Chceme sa vidieť v pozitívnejšom svetle (získať pozitívny sebaobraz v dôsledku medziskupinových porovnaní) a preto sme motivovaní uprednostňovať svoju členskú skupinu na úkor nečlenských skupín, ktorých hodnotu znevažujeme (tieto procesy popisuje Teória sociálnej identity⁵).

Ďalším dôležitým predpokladom intervencií zameraných na medziskupinovú úroveň je, že sme aktívni pri procese hodnotenia a konštruovania nášho sveta a nášho vzťahu k svetu, na rozdiel od „autopilota“, ktorý používame pri stereotypoch. To znamená, že naša skreslená, negatívna a často homogenizujúca predstava o nečlenských skupinách sa mení, keď nadobúdame nové a pozitívne skúsenosti s príslušníkmi iných skupín. Preto počas sociálnych interakcií (kontakt, nadväzovanie priateľských vzťahov a práca s ľuďmi z iných skupín) prehodnocujeme názor na svoje vlastné skupiny, alebo si uvedomíme, že všetci patríme do viacerých odlišných, ale navzájom sa prelínajúcich sociálnych kategórií. To stiera rozdiely medzi pôvodným „my verzus oni“ a vznikne priestor pre rekategorizáciu smerom k novému „my“.

Intervencie na spoločenskej úrovni zohľadňujú obsiahlejšie spoločenské procesy, štrukturálne nerovnosti a spoločenské normy. Nezameriavajú sa na zmierňovanie predsudkov ako takých, ale skôr na odlišnosti v statuse skupín, nespravodlivosť v spoločnosti, hodnoty ako diverzita kultúr a potenciál pre štrukturálnu a sociálnu zmenu. V každodenných interakciách sa ľudia málokedy pozerajú na veci s nadhľadom a neberú do úvahy štrukturálne nerovnosti. Intervencie na spoločenskej úrovni teda fungujú tak, že zvyšujú povedomie o súvislosti medzi postojmi jednotlivcov a spoločenskými procesmi, alebo používajú skôr nepriamy prístup tým, že vytvárajú podmienky pre vznik priaznivejších postojov.

Rozdielne medziskupinové kontexty

Väčšina intervencií v rámci sociálnej psychológie sa aplikuje tak v medziskupinových kontextoch, v ktorých skupiny boli alebo sú v konflikte, ako aj v kontextoch kde skupiny zastávajú rôzne pozície v spoločnosti, a preto je jedna považovaná za zvýhodnenú (s vysokým statusom) a druhá za znevýhodnenú skupinu (s nízkym statusom). Hlavným dôvodom prečo väčšina intervencií nerozlišuje medzi týmito dvoma kontextami je, že sa tieto medziskupinové situácie v realite často prelínajú, čoho dôkazom je to, že tzv. zločiny z nenávisťi sú páchané najmä na historicky znevýhodnených skupinách. I keď sú Rómovia ovplyvnení štrukturálnymi nerovnosťami v spoločnosti, úroveň protirómskeho rasizmu naznačuje, že efektívne intervencie by mali obsahovať prvky oboch kontextov – tak riešenia konfliktov, ako aj antidiskriminácie. Ako naznačujú zistenia z Maďarska, Rómovia sú vnímaní

---

⁵ Tajfel, H. (1978). The achievement of inter-group differentiation. In H. Tajfel (Ed.), *Differentiation Between Social Groups* (pp. 77-100). London: Academic Press.

ako skupina, ktorá narušuje status quo, čo naznačuje prítomnosť otvoreného konfliktu, nielen štrukturálnych nerovností v spoločnosti (viď Hadarics & Kende ⁶). Preto v nasledujúcom zhrnutí predstavujeme intervenčné techniky, ktoré sa zameriavajú buď na riešenie medziskupinových konfliktov alebo na problémy vyplývajúce zo štrukturálnych nerovností. Oba prístupy sú aplikovateľné aj na situáciu Rómov v Európe.

Efektivita intervencií je do veľkej miery ovplyvnená spoločensko-politickým normatívnym kontextom, ktorý môže ich želaný výsledok facilitovať, a môže ho aj inhibovať. Aj keď sú teoretické poznatky z desaťročí, počas ktorých sa realizujú intervencie na zmiernenie predsudkov, nesporným prínosom, ich aplikácia na situáciu Rómov v Európe potrebuje starostlivé zváženie a najlepšie aj empirické testovanie. Preto v nasledujúcich tabuľkách nájdete intervencie, ktoré sa zameriavajú na individuálnu úroveň, medziskupinovú a spoločenskú úroveň. Ďalej vysvetľujeme, prečo sú tieto intervencie efektívne, ako fungujú pre príslušníkov väčšiny alebo zvýhodnenej skupiny v zmysle zmiernenia predsudkov a zvyšovania solidarity, ako fungujú pre príslušníkov menšiny či znevýhodnenej skupiny v zmysle spoločenskej integrácie a pozitívnej identity, a preberieme ich použiteľnosť v kontexte vzťahu medzi Rómami a Nerómami. V tejto analýze berieme do úvahy špecifiká protirómskeho rasizmu a konkrétneho spoločensko-politického kontextu.

---

⁶ Hadarics, M., & Kende, A. (2018). The dimensions of generalized prejudice within the dual-process model: The mediating role of moral foundations. *Current Psychology*, 37(4), 731-739.
<https://doi.org/10.1007/s12144-016-9544-x>

1 Intervencie na individuálnej úrovni

I.1 Zaujatie perspektívy iného

Popis

V týchto intervenciách sú účastníci buď priamo požiadaní alebo nepriamo privedení k tomu, aby sa vžili do kože príslušníka inej skupiny a aby vnímali konkrétnu sociálnu situáciu tak, ako keby boli príslušníkmi danej nečlenskej skupiny. Tradične sa pritom používajú pútavé osobné príbehy. Účastníci môžu byť tiež priamo požiadaní, aby sa pokúsili o empatiu voči príslušníkom cieľovej skupiny.

Prečo to funguje u príslušníkov väčšiny a zvyhodnených skupín

Zaujatie perspektívy iného ovplyvňuje postoje jednotlivca cez emocionálne, ako aj kognitívne procesy. Výskumy ukázali, že zaujatie perspektívy iného vzbudzuje aj paralelnú, aj reaktívnu empatiu (pocítanie tej istej emócie, ktorú pociťuje druhý človek alebo pocit obavy o situáciu druhého). Táto metóda vie tiež ovplyvniť to, ako ľudia vysvetľujú situácie, resp. zvýši uvedomenie si situačných faktorov, a tým zníži prisudzovanie individuálnej zodpovednosti príslušníkom cieľovej skupiny či dôraz na dispozičné (a nie situačné) vysvetľovanie ich správania. Účastníci intervencií si taktiež dokážu uvedomiť podobnosti medzi sebou a príslušníkmi nečlenskej skupiny.

Ako je ovplyvnená menšina a znevýhodnené skupiny

Menšiny sa týchto intervencií priamo nezúčastňujú. (Môžu byť nepriamo či čiastočne ovplyvnené - napr. v prípade, že intervencia vedie k zmierneniu predsudkov voči Rómom medzi účastníkmi.)

Použitelnosť v kontexte Rómov a Nerómov

Táto metóda bola efektívne využitá v kontexte vzťahu medzi Rómami a Nerómami.⁷ V intervencii s názvom "Gypsy Maze" (rómsky labyrint) sa participanti zúčastnili na hraní rolí a predstavili si samých seba v pozícii mladého rómskeho chlapca z vidieka, ktorý sa snaží uspieť v Budapešti. Účastníci mali možnosť dozvedieť sa o výzvach a ťažkostiach, ktorým musí rómsky chlapec čeliť. Celé to prebiehalo v rámci online hry, ktorá umožnila účastníkom aktívne sa zapájať do pozície zaujatie perspektívy iného. Ukázalo sa, že táto metóda efektívne zmiernila predsudky voči Rómom.

⁷ Simonovits, G., Kezdi, G., & Kardos, P. (2018). Seeing the world through the other's eye: An online intervention reducing ethnic prejudice. *American Political Science Review*, 112(1), 186-193.
<https://doi.org/10.1017/S0003055417000478>

Relevantné publikácie v sociálno-psychologických časopisoch

Galinsky, A. D., & Moskowitz, G. B. (2000). Perspective-taking: Decreasing stereotype expression, stereotype accessibility, and in-group favoritism. *Journal of Personality and Social Psychology*, 78(4), 708-724. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.78.4.708>

Paolucci, M. P. (2003). Perspective taking and prejudice reduction: The mediational role of empathy arousal and situational attributions. *European Journal of Social Psychology*, 33(4), 455-472. <https://doi.org/10.1002/ejsp.163>

Simonovits, G., Kezdi, G., & Kardos, P. (2018). Seeing the world through the other's eye: An online intervention reducing ethnic prejudice. *American Political Science Review*, 112(1), 186-193. <https://doi.org/10.1017/S0003055417000478>

Vescio, T. K., Sechrist, G. B., & Stephan, W. G., & Finlay, K. (1999). The role of empathy in improving intergroup relations. *Journal of Social Issues*, 55(4), 729-743. <https://doi.org/10.1111/0022-4537.00144>

I.2 Poskytovanie informácií nekonzistentných so stereotypom

Popis

V týchto intervenciách účastníci dostanú informácie nekonzistentné so stereotypmi v podobe obrázkov, príkladov a príbehov týkajúcich sa nečlenskej skupiny. Tieto príklady sú im často poskytnuté v zábavnej forme (cez príbehy či filmy). Môžu byť použité priamo aj nepriamo: intervencie môžu mať za cieľ priamo presvedčiť účastníkov zmeniť svoj postoj, alebo im poskytnú zážitok, v rámci ktorého účastníci samotní zbierajú informácie nekonzistentné so stereotypom.

Prečo to funguje u príslušníkov väčšiny a zvýhodnených skupín

Metóda poskytovania informácií nekonzistentných so stereotypom je postavená na zmierňovaní kognitívnej disonancie, teda situácie, kedy sú pôvodné presvedčenia a predsudky v rozpore s novými informáciami. Účastníci sú motivovaní zmeniť svoj pôvodný postoj, aby vyriešili rozpor medzi svojimi predchádzajúcimi presvedčeniami a informáciami nekonzistentnými so stereotypom, ktoré dostanú počas intervencie. Zmena postojov je pravdepodobnejšia, ak sa účastníci s informáciami nekonzistentnými so stereotypom stretnú viackrát, keďže sa im potom nové poznatky ľahšie zovšeobecňujú na celú skupinu. Zmena postojov je taktiež trvácnejšia, ak je posilnená skupinovou diskusiou po intervencii. Ak sú však predsudky silné, účastníci môžu informácie nekonzistentné so stereotypom prehliadnuť, čiže táto metóda je efektívnejšia v prípade ľudí s len mierne negatívnymi postojmi, ktorí sú motivovaní k zmene.

Ako je ovplyvnená menšina a znevýhodnené skupiny

Dozvedanie sa a stretávanie sa s príkladmi nekonzistentnými so stereotypom má tiež sekundárnu funkciu a to takú, že sa tak vytvárajú alternatívne rolové vzory pre príslušníkov menšiny, ktoré im buď pomáhajú zvládať svoje postavenie (viď teóriu o sociálnej kreativite) alebo dokonca ponúkajú ozajstnú zmenu v obsahu identity.

Použitelnosť v kontexte Rómov a Nerómov

Táto metóda má potenciál byť efektívnym nástrojom v zmierňovaní protirómskeho rasizmu, pretože narušuje homogenizované vnímanie Rómov v spoločnosti, hlboko zakorenené stereotypy o Rómoch a tendenciu vnímať ich ako jasne definovanú sociálnu kategóriu s nízkym statusom. Poskytovanie príkladov nekonzistentných so stereotypom dokáže teda tieto názory narušiť. Avšak keďže je len málo príkladov Rómov vo vedúcich alebo iných nestereotypných pozíciách, existuje aj riziko tzv. subtypizovania (t.j. považovania informácie nekonzistentnej so stereotypom za výnimku z pravidla), ktoré môže mať obmedzený potenciál pre generalizáciu a tým limitovať zmenu postojov.

Napríklad jedna fotografická kampaň zobrazovala Rómov v ich vlastnom oblečení v kontraste s Rómami v oblečení, ktoré reprezentuje stereotypy o Rómoch. Cieľom bolo poukázať na rozdiel medzi tým, ako homogénne a stereotypne znázorňujú Rómov médiá a verejný diskurz a tým, ako heterogénne Rómovia vyzerajú ako jednotlivci.

Relevantné publikácie v sociálno-psychologických časopisoch

Dasgupta, N., & Greenwald, A. G. (2001). On the malleability of automatic attitudes: combating automatic prejudice with images of admired and disliked individuals. *Journal of Personality and Social Psychology*, 81(5), 800-814. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.81.5.800>

Jackson, L. A., Sullivan, L. A., Harnish, R., & Hodge, C. N. (1996). Achieving positive social identity: Social mobility, social creativity, and permeability of group boundaries. *Journal of Personality and Social Psychology*, 70(2), 241-254. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.70.2.241>

Vasiljevic, M., & Crisp, R. J. (2013). Tolerance by surprise: Evidence for a generalized reduction in prejudice and increased egalitarianism through novel category combination. *PLoS One*, 8(3), e57106. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0057106>

I.3 Zmena nevedomovanej predpojatosti (intervencie založené na kognitívnom prehodnotení a emočnej regulácii)

Popis

V týchto intervenciách sa ich účastníci naučia, že sú nevedomovane ovplyvnení skreslením, ktoré vzniká počas spracovávania informácií (t.j. pri výbere, zapamätaní si a interpretovaní dostupných informácií), čo vedie k predpojatému a diskriminujúcemu správaniu. Avšak zistenie a uvedenie si tejto skutočnosti má potenciál pomôcť ľuďom zmeniť svoje chybné vnímanie. Ľudia tiež vedia upraviť svoje emócie tým, že vedome prerámujú svoje porozumenie situáciám a skupinám.

Napríklad na dôkazoch založená intervencia „nabúravania návyku na predsudky“ („prejudice habit-breaking“ intervention) má tri úrovne: zvyšovanie povedomia o skresleniach počas spracovávania informácií, motivovanie ľudí k tomu, aby konali proti jeho negatívnym následkom, a oboznámenie sa so stratégiami ako s nimi narábať.⁸ Tieto stratégie zahŕňajú napr. „nahradenie stereotypu“, čo znamená, že účastníci si musia byť vedomí toho, kedy sú stereotypy aktivované a taktiež vyhľadávať informácie nekonzistentné so stereotypom, aby bola možná jeho náhrada. Ďalšou stratégiou je „individuácia“, kedy sa ľudia pri stretnutí s príslušníkom inej skupiny usilujú vyhľadávať špecifické informácie jedinečné pre daného jednotlivca, a tiež sa vedome usilujú nespoliehať sa na skupinové členstvo ako zdroj informácií. Existujú dôkazy, že učenie spomínaných techník dokáže zmierniť predsudky.

Ďalšou technikou je emočná regulácia: účastníci sú vyzvaní k tomu, aby pristupovali k obrázkom vzbudzujúcim hnev (týkajúcich sa medziskupinového konfliktu) chladne a analyticky, ako keby boli vedcami. Výsledok takéhoto posúdenia informácií bol, že účastníci experimentálnej skupiny cítili menej hnevu k inej skupine v porovnaní s kontrolnou skupinou, ktorá dané inštrukcie nedostala a teda nepraktizovala emočnú reguláciu.⁹

Prečo to funguje u príslušníkov väčšiny a zvýhodnených skupín

Ľudia zažívajú kognitívnu disonanciu (neprijemné napätie medzi postojmi, názormi a hodnotami na jednej strane, a konaním na strane druhej), keď si uvedomia, že ich vnímanie je ovplyvnené kognitívnym skreslením, nepriateľskými emóciami a predsudkami, pretože tieto

⁸ Devine, P. G., Forscher, P. S., Austin, A. J., & Cox, W. T. (2012). Long-term reduction in implicit race bias: A prejudice habit-breaking intervention. *Journal of Experimental Social Psychology*, 48(6), 1267-1278. <https://doi.org/10.1016/j.jesp.2012.06.003>

⁹ Halperin, E., Porat, R., Tamir, M., & Gross, J. J. (2013). Can emotion regulation change political attitudes in intractable conflicts? From the laboratory to the field. *Psychological Science*, 24(1), 106-111. <https://doi.org/10.1177/0956797612452572>

sú v rozpore s ich presvedčením, že s ostatnými jedajú férovo. Disonancia sa dá znížiť tak, že ľudí motivujeme dozvedieť sa o týchto kognitívnych procesoch ako aj o tom, ako im čeliť.

Ľudia sa vedia naučiť, že predsudky sa prejavujú na explicitnej aj implicitnej úrovni. Ovládnutie explicitných predsudkov znamená, že človek nadobudne povedomie o svojej predpojatosti a stane sa opatrnejším pokiaľ ide o vyjadrovanie negatívnych stereotypov o príslušníkoch odlišnej skupiny. Takto sa ľudia naučia získať kontrolu nad tým, či svoje predsudky vyjadria alebo nie. Na druhej strane, implicitné predsudky sa oveľa ťažšie ovládajú a tiež sú súčasťou našej potreby zaraďovať ostatných do „škatuliek.“ Oboznámenie sa s implicitnými predsudkami a stratégiami ako s nimi zaobchádzať v nás vie vytvoriť pochybnosti o tom, či sú naše predsudky vôbec opodstatnené, čo môže viesť k zmene správania a zníženiu predpojatého vnímania v každodennom živote.

Príslušníkom väčšiny, ktorí sú motivovaní naučiť sa viac o týchto technikách a zmeniť svoje postoje, môže tento prístup prospieť. Avšak tým, ktorí oplývajú silnými predsudkami, sa môže uľaviť vďaka myšlienke, že predsudky sú normálne a bežné, čo môže efekt intervencie zmariť.

Ako je ovplyvnená menšina a znevýhodnené skupiny

Táto intervencia nie je zameraná na menšiny.

Použitelnosť v kontexte Rómov a Nerómov

Tento prístup nie je určený pre konkrétny kontext, i keď účastníci sú vedení k tomu, aby si uvedomili svoje predsudky v špecifickom medziskupinovom kontexte, čiže by mohol byť aplikovaný aj na vzťah Rómov a Nerómov. Nedostatkom tejto metódy je, že funguje len ak ľudia považujú protirómsky rasizmus za problém a majú motiváciu zmeniť sa. Preto táto metóda nie je využiteľná pre jednotlivcov so silnými predsudkami. Táto metóda vie dokonca podporiť účastníkov v zdôvodňovaní vlastných predsudkov a obviňovať za ne samotné obeť predsudkov. Intervencia môže mať teda úplne opačný a neželaný efekt.

Relevantné publikácie v sociálno-psychologických časopisoch

Devine, P. G., Forscher, P. S., Austin, A. J., & Cox, W. T. (2012). Long-term reduction in implicit race bias: A prejudice habit-breaking intervention. *Journal of Experimental Social Psychology, 48*(6), 1267-1278. <https://doi.org/10.1016/j.jesp.2012.06.003>

Halperin, E., Porat, R., Tamir, M., & Gross, J. J. (2013). Can emotion regulation change political attitudes in intractable conflicts? From the laboratory to the field. *Psychological Science, 24*(1), 106-111. <https://doi.org/10.1177/0956797612452572>

2 Intervencie zamerané na skupinovú a medziskupinovú úroveň

2.1 Kontaktná hypotéza: priamy a nepriamy (rozšírený, predstavovaný) kontakt

Popis

Keď sa stretnú príslušníci odlišných skupín, predsudky a nepriateľstvo sa môžu zmierniť čisto vďaka kvalite daného stretnutia. Toto platí najmä v prípade, keď je stretnutie pozitívne a prebieha za optimálnych podmienok (ako ich opísal Allport¹⁰):

- účastníci majú rovnocenné postavenie
- majú spoločný cieľ
- navzájom spolupracujú a interagujú
- ich kontakt má spoločenskú a inštitucionálnu podporu

Obsahom medziskupinových stretnutí môže byť:

- kooperatívne učenie sa, vzájomná závislosť v rámci plnenia úloh pri dosahovaní spoločného cieľa
- zábavné aktivity (napr. spoločné hranie futbalu)
- rozhovory o spoločných témach (napr. rozprávanie o sebe), budovanie intimity, harmónie
- rozhovory o odlišnostiach a konfliktoch (napr. facilitovaná skupinová diskusia)

Kontaktné intervencie sú najefektívnejšie, keď zahŕňajú opakované pozitívne zážitky z kontaktu v rôznych sociálnych situáciach.

Príkladom kontaktných intervencií sú Živé knižnice. V tejto intervencii príslušníci stigmatizovaných alebo menšinových skupín (hlavne zaškolení dobrovoľníci) zdieľajú svoje osobné príbehy a zážitky s diskrimináciou. Účastníci majú povolené klásť otázky, nič nie je tabu. Táto metóda vie efektívne zvýšiť empatiu voči danému človeku, čo sa dá preniesť na celú jeho či jej skupinu. Generalizácia je pravdepodobnejšia, ak sa počas tejto interakcie zvýrazní členstvo v menšinovej skupine, čím je stretnutie chápané ako medziskupinový, a nielen medziľudský kontakt medzi dvoma jednotlivcami.

Okrem priameho osobného kontaktu sa ukázali ako účinné aj nepriame formy zmierňovania predsudkov. Napríklad rozšírený kontakt, teda to, že sa niekto dozvie o pozitívnom zážitku príslušníka členskej skupiny z kontaktu s príslušníkom nečlenskej skupiny (osobný vzťah alebo priateľstvo), môže efektívne zmierňovať predsudky.¹¹

¹⁰ Allport, G. W. (1954). *The nature of prejudice*. Reading, MA: Addison-Wesley.

¹¹ Wright, S. C., Aron, A., McLaughlin-Volpe, T., & Ropp, S. A. (1997). The extended contact effect: Knowledge of cross-group friendships and prejudice. *Journal of Personality and Social Psychology*, 73(1), 73-90.

<https://doi.org/10.1037/0022-3514.73.1.73>

Predstavovaný kontakt znamená, že si človek jednoducho predstaví pozitívny zážitok z kontaktu s príslušníkom nečlenskej skupiny. Toto tiež môže mať zmierňujúci efekt na predsudky.¹² Aj keď predstavovaný kontakt nemôže nahradiť skutočný kontakt, je dobrou alternatívou v prípade, že je skutočný kontakt neuskutočiteľný alebo príliš náročný na realizáciu. Tiež môže účastníkov pripraviť na skutočný kontakt (v budúcnosti) tým, že zníži úzkosť spojenú s kontaktom.

Prečo to funguje u príslušníkov väčšiny a zvyhodnených skupín

Intervencie zamerané na pozitívny kontakt s príslušníkmi menšiny zvyšujú empatiu, náklonnosť a zaujatie perspektívy iného a tiež znižujú úzkosť a predsudky voči menšinovej skupine. Kontakt tiež zvyšuje povedomie o neférovom zaobchádzaní s menšinovou skupinou. Takto sú príslušníci väčšiny viac motivovaní zapájať sa do prejavov solidarity a sociálnych hnutí zameraných na sociálnu zmenu. Avšak keď nie sú vytvorené optimálne podmienky na kontakt alebo keď je kontakt negatívny, jeho efekt môže byť opačný a predsudky môžu zosilnieť.

Ako sú ovplyvnení príslušníci menšiny a znevýhodnené skupiny

Medziskupinový kontakt má pomerne nejednoznačný vplyv na príslušníkov menšinových skupín. V dôsledku kontaktu sa môžu zvýšiť pozitívne emócie voči väčšine, ale zároveň sa môže znížiť povedomie o neférovom zaobchádzaní s členskou skupinou a následne aj ochota príslušníkov minority postaviť sa za svoju skupinu. Práve v tom spočíva riziko podobných intervencií, ktoré sa nazýva aj irónia harmónie, alebo sedatívny efekt kontaktu. Tento efekt sa dá prekonať, ak kontaktné intervencie zahŕňajú aj zvyšovanie povedomia o nespravodlivosti.

V intervencii Živá knižnica sa príslušníci menšiny objavujú ako rozprávači príbehov a vzdelávajúci, ktorí reprezentujú svoju skupinu a silno sa s ňou identifikujú. Táto skúsenosť môže byť pre príslušníkov menšinových skupín pozitívnym a posilňujúcim zážitkom.

Použitelnosť v kontexte Rómov a Nerómov

Keďže veľa Rómov žije v geograficky segregovaných lokalitách a zažívajú aj inštitucionálnu segregáciu (napr. v školách), ideálne okolnosti pre pozitívny kontakt medzi Rómami a Nerómami sa nedajú vždy ľahko dosiahnuť. Preto ak kontakt nastáva v rámci intervenčného programu, je potrebné usilovať sa nastoliť takéto optimálne podmienky v čo najvyššej možnej miere.

¹² Crisp, R. J., & Turner, R. N. (2009). Can imagined interactions produce positive perceptions? Reducing prejudice through simulated social contact. *American psychologist*, 64(4), 231-240.
<https://doi.org/10.1037/a0014718>

Na to, aby sme sa vyhli sedatívnemu efektu kontaktu, je dôležité, aby pozornosť nebola upriamená na vyhľadávanie harmónie a spoločných znakov medzi skupinami, ale skôr na diskusiu o nespravodlivom usporiadaní medziskupinových vzťahov, zmocňovanie Rómov a posilnenie rómskej identity. Napriek tomu existujú určité dôkazy, že kontaktné intervencie (ako Živá knižnica a tzv. „metóda rýchlych priateľstiev“ - „fast-friends method“) môžu byť do istej miery využité na zmierňovanie predsudkov voči Rómom a zvýšenie náklonnosti voči nim.^{13, 14} Existujú však aj dôkazy o tom, že tieto intervencie majú obmedzenú účinnosť: napr. Živá knižnica sa preukázala ako neefektívna v zmierňovaní protirómskeho rasizmu v Poľsku.¹⁵

Relevantné publikácie v sociálno-psychologických časopisoch

Crisp, R. J., & Turner, R. N. (2009). Can imagined interactions produce positive perceptions? Reducing prejudice through simulated social contact. *American psychologist*, 64(4), 231-240. <https://doi.org/10.1037/a0014718>

Groyecka, A., Witkowska, M., Wróbel, M., Klamut, O., & Skrodzka, M. (2019). Challenge your stereotypes! Human Library and its impact on prejudice in Poland. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 29(4), 1-12. <https://doi.org/10.1002/casp.2402>

Kende, A., Tropp, L., & Lantos, N. A. (2017). Testing a contact intervention based on intergroup friendship between Roma and non-Roma Hungarians: reducing bias through institutional support in a non-supportive societal context. *Journal of Applied Social Psychology*, 47(1), 47-55. <https://doi.org/10.1111/jasp.12422>

Orosz, G., Bánki, E., Bóthe, B., Tóth-Király, I., & Tropp, L. R. (2016). Don't judge a living book by its cover: effectiveness of the living library intervention in reducing prejudice toward Roma and LGBT people. *Journal of Applied Social Psychology*, 46(9), 510-517. <https://doi.org/10.1111/jasp.12379>

Vezzali, L., Stathi, S., Giovannini, D., Capozza, D., & Trifiletti, E. (2015). The greatest magic of Harry Potter: Reducing prejudice. *Journal of Applied Social Psychology*, 45(2), 105-121. <https://doi.org/10.1111/jasp.12279>

Wright, S. C., Aron, A., McLaughlin-Volpe, T., & Ropp, S. A. (1997). The extended contact effect: Knowledge of cross-group friendships and prejudice. *Journal of Personality and Social psychology*, 73(1), 73-90. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.73.1.73>

¹³ Kende, A., Tropp, L., & Lantos, N. A. (2017). Testing a contact intervention based on intergroup friendship between Roma and non-Roma Hungarians: reducing bias through institutional support in a non-supportive societal context. *Journal of Applied Social Psychology*, 47(1), 47-55. <https://doi.org/10.1111/jasp.12422>

¹⁴ Orosz, G., Bánki, E., Bóthe, B., Tóth-Király, I., & Tropp, L. R. (2016). Don't judge a living book by its cover: effectiveness of the living library intervention in reducing prejudice toward Roma and LGBT people. *Journal of Applied Social Psychology*, 46(9), 510-517. <https://doi.org/10.1111/jasp.12379>

¹⁵ Groyecka, A., Witkowska, M., Wróbel, M., Klamut, O., & Skrodzka, M. (2019). Challenge your stereotypes! Human Library and its impact on prejudice in Poland. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 29(4), 1-12. <https://doi.org/10.1002/casp.2402>

2.2 Spoločná skupinová identita

Popis

Cieľom tejto intervencie je aktivovať sociálne kategórie, do ktorých patria príslušníci väčšiny aj menšiny, a s ktorými sa identifikujú. Pocítanie tohto psychologického prelínania dokáže znížiť medziskupinové skreslenie a konflikt medzi skupinami. Spoločné členské skupiny môžu byť tzv. nadradené kategórie, ako je národ či dokonca ľudstvo ako celok, alebo to môžu byť menšie kategórie, do ktorých však patria príslušníci oboch skupín, napr. rodičia v škole. To môže byť spoločnou skupinovou identitou pre rómskych aj nerómskych rodičov.

Existujú viaceré spôsoby ako zvýrazniť spoločnú skupinovú identitu: môžeme ľudí vyzvať k tomu, aby spolupracovali na dosahovaní spoločného cieľa, alebo im pripomenúť, že s nečlenskou skupinou zdieľajú spoločný osud, alebo ich vieme požiadať o hľadanie podobností medzi členskou a nečlenskou skupinou.

Napríklad v jednom experimente účastníci čítali novinový článok o potenciálnych obetiach teroristického útoku.¹⁶ Keď článok o obetiach referoval ako o „Američanoch“, belosi pocítovali menej predsudkov a viac solidarity k černochoch v porovnaní so situáciou, kde článok odkazoval na skupinové kategórie „biely verzus čierny“. Keď bola spomenutá spoločná skupinová identita, účastníci mali silnejší pocit, že s druhou skupinou zdieľajú spoločný osud, a preto ich vnímali menej skreslene. Existujú presvedčivé dôkazy o tom, že táto metóda je efektívna v znižovaní medziskupinového skreslenia z pohľadu väčšiny. Efekt na menšinu je však sporný.

Prečo to funguje u príslušníkov väčšiny a zvýhodnených skupín

Vychádzame z predpokladu, že hranice identít sú flexibilné a ľudia patria do sociálnych kategórií, ktoré je možné definovať na viacerých úrovniach (od menších, osobných ako napr. rodina, po väčšie, sociálne kategórie ako napr. národ). Táto intervencia zvýrazní tie identity, ktoré majú jednotlivé skupiny spoločné.

Väčšine účastníkov sa intervencia s využitím spoločnej skupinovej identity zväčša páči, pretože sa zameriava na to, čo majú skupiny spoločné a dokáže zmierniť úzkosť zo stretnutia s príslušníkom nečlenskej skupiny. Takéto intervencie väčšinou vzbudzujú pozitívne emócie ako je napríklad empatia. Neupriamujú pozornosť na nezaslúžené privilégia a pocity viny, ktoré by mohli vyvolať nepríjemné pocity u príslušníkov zvýhodnených skupín. To je zároveň nevýhodou tejto metódy, pretože nemotivuje účastníkov, aby prebrali zodpovednosť a iniciovali štrukturálnu zmenu.

¹⁶ Dovidio, J. F., Ten Vergert, M., Stewart, T. L., Gaertner, S. L., Johnson, J. D., Esses, V. M., ... & Pearson, A. R. (2004). Perspective and prejudice: Antecedents and mediating mechanisms. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 30(12), 1537-1549. <https://doi.org/10.1177/0146167204271177>

Ďalšou nevýhodou je, že zlúčiť dve skupiny do jednej spoločnej väčšej (tzv. nadradenej) skupiny môže ohroziť menšiu skupinu, ktorej príslušníci s ňou silno identifikujú, keďže ľudia majú prirodzenú motiváciu odlíšiť svoju vlastnú skupinu od iných podobných skupín. Avšak to sa dá prekonať úpravou intervencie tak, aby poukázala na viaceré špecifické identity príslušníkov skupín, ktoré boli spojené v spoločnej skupinovej identite a aby boli pri intervencii zachované aj hranice podskupín (tzv. duálna identita).

Ako sú ovplyvnení príslušníci menšiny a znevýhodnené skupiny

Aj keď je upriamenie pozornosti na spoločnú skupinovú identitu dôležitou súčasťou antidiskriminačných intervencií a taktiež dôležitým aspektom sociálnej inklúzie, rizikom tejto intervencie je, že ignoruje diverzitu a prehliada menšinovú identitu a skúsenosti s diskrimináciou. Môže sa teda stať, že táto intervencia podporí „farbosleposť“, vytvorí ilúziu medziskupinovej harmónie a zabráni kultúrnemu uznaniu menšín namiesto toho, aby ponúkla skutočné riešenie. Dôkazy nasvedčujú, že pre menšinových účastníkov táto intervencia dosahuje najlepšie výsledky vtedy, ak je v nej zdôraznená aj duálna identita.

Použitelnosť v kontexte Rómov a Nerómov

Procesy identifikácie Rómov naprieč Európou sa odlišujú v závislosti od kontextu štátov, v ktorých žijú: niekde majú duálnu identitu – ako Rómovia na jednej strane a ako občania danej krajiny na strane druhej, v iných kontextoch je zase identifikácia s etnickou majoritou verzus minoritnou skupinou viac vylučujúca. V iných krajinách sa Rómovia stali v nedávnej minulosti imigrantmi, čiže predstavujú dvojité menšinu (etnická menšina a zároveň imigrant). Použitelnosť tejto intervencie je závislá na zvýraznení spoločnej skupinovej identity (nadradenej kategórie), ktorá je v kontexte tejto intervencie z psychologického hľadiska dôležitá aj pre väčšinových aj menšinových účastníkov. Je dôležité, aby podobné intervencie rešpektovali duálnu identitu Rómov a zaručili ich kultúrne uznanie.

Relevantné publikácie v sociálno-psychologických časopisoch

Crisp, R. J., & Beck, S. R. (2005). Reducing intergroup bias: The moderating role of ingroup identification. *Group Processes & Intergroup Relations*, 8(2), 173-185.

<https://doi.org/10.1177/1368430205051066>

Dovidio, J. F., Ten Vergert, M., Stewart, T. L., Gaertner, S. L., Johnson, J. D., Esses, V. M., ... & Pearson, A. R. (2004). Perspective and prejudice: Antecedents and mediating mechanisms. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 30(12), 1537-1549. <https://doi.org/10.1177/0146167204271177>

2.3 Zmena vnímania členskej skupiny: sebaoptvrzovanie a inkluzívna identita

Popis

V týchto intervenciách sa používajú rôzne metódy s cieľom zmeniť to, ako účastníci vnímajú sami seba ako príslušníkov rôznych skupín. V jednej štúdií boli napríklad účastníci vyzvaní k tomu, aby si spomenuli na zážitky, ktoré v nich vzbudzujú pocit hrdosti na seba samých. Ukázalo sa, že pri týchto účastníkoch bolo pravdepodobnejšie, že preberú zodpovednosť a podporia kroky k napraveniu konfliktu s odlišnou skupinou. Zaujímavé je, že keď bol pocit hrdosti zameraný na skupinu a nie jednotlivca, pozitívny efekt bol zvrátený a dokonca sa zvýšila neznášanlivosť voči nečlenskej skupine.¹⁷

Intervencie vedia tiež zmeniť vnímanie národa tak, aby bolo viac inkluzívne. Dá sa to dosiahnuť použitím relatívne jednoduchých techník. Napríklad tak, že účastníkom pripomenieme historické akty veľkorysosti voči inej skupine; ďalej budeme pripisovať hodnotu rozmanitosti a tolerancii, a že budeme zdôrazňovať občiansku namiesto etnickej definície národa. Spomenuté zmeny vedia zmierniť predsudky a medziskupinové nepriateľstvo, pretože účastníci už nemajú pocit, že musia znevažovať nečlenskú skupinu na to, aby sami pôsobili lepšie.

Prečo to funguje u príslušníkov väčšiny a zvýhodnených skupín

Ľudia si udržiavajú sebavedomie tým, že sa porovnávajú smerom nadol, t.j. porovnávajú sa s inými (horšími) skupinami, aby vyzerali lepšie. Predsudky sú teda funkčné v tom zmysle, že prispievajú k pozitívnemu vnímaniu členskej skupiny. Skreslené predstavy o druhých sa u ľudí prejavujú najmä vtedy, keď sú ich skupinová identita alebo skupinový obraz ohrozené. Z toho dôvodu sú intervencie, ktoré ponúkajú posilnenie identity (napr. sebaoptvrzovanie) bez nutnosti porovnávania sa smerom nadol, dobré v tom, že u príslušníkov väčšiny zmierňujú ohrozenie identity a následne aj predsudky.

Ako je ovplyvnená menšina a znevýhodnené skupiny

Táto intervencia nie je zameraná na menšiny.

¹⁷ Čehajíc-Clancy, S., Effron, D. A., Halperin, E., Liberman, V., & Ross, L. D. (2011). Affirmation, acknowledgment of in-group responsibility, group-based guilt, and support for reparative measures. *Journal of Personality and Social Psychology*, 101(2), 256-270. <https://doi.org/10.1037/a0023936>

Použitelnosť v kontexte Rómov a Nerómov

Použitelnosť tejto intervencie v kontexte Rómov a Nerómov má viacero limitov. Vo Východnej a Strednej Európe môžu byť národné identity krehké kvôli historicky nestabilnej pozícii týchto krajín, a nacionalistické hnutia sú často veľké, a namierené proti Rómom. Preto je možné, že sú ľudia v týchto kontextoch obzvlášť otvorení posilneniu identity, ktoré zmierňuje ohrozenie. To môže následne zmierniť aj predsudky voči Rómom, ak je národná identita prezentovaná ako inkluzívna a zahŕňa aj Rómov. Je však možné, že podobné intervencie fungujú lepšie v kontextoch, kde národná identita už otvorenosť a toleranciu zahŕňa a kde ju stačí počas intervencie len zvýrazniť. Jedna štúdia¹⁸ napríklad ukázala, že tá istá technika skupinového sebaoprotivzdovania bola účinnejšia vo Francúzsku než v Rumunsku v zmysle zvýšenia solidarity voči Rómom, pretože ľudia nastavili svoje zámery k správaniu tak, aby zodpovedalo sociálnym normám svojej krajiny. Normy v Rumunsku boli vnímané ako nepriateľskejšie voči Rómom.

Relevantné publikácie v sociálno-psychologických časopisoch

Čehajić-Clancy, S., Efron, D. A., Halperin, E., Liberman, V., & Ross, L. D. (2011). Affirmation, acknowledgment of in-group responsibility, group-based guilt, and support for reparative measures. *Journal of Personality and Social Psychology*, 101(2), 256-270. <https://doi.org/10.1037/a0023936>

Kende, A. K., Lantos, N. A., & Krekó, P. (2018). Endorsing a civic (vs an ethnic) definition of citizenship predicts higher pro-minority and lower pro-majority collective action intentions. *Frontiers in Psychology*, 9, 1402-1419. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.01402>

---

¹⁸ Badea, C., Binning, K. R., Sherman, D. K., Boza, M., & Kende, A. (2021). Conformity to group norms: How group-affirmation shapes collective action. *Journal of Experimental Social Psychology*, 95, 104153. <https://doi.org/10.1016/j.jesp.2021.104153>

3 Intervencie na spoločenskej úrovni

3.1 Zvyšovanie povedomia o štrukturálnych nerovnostiach

Popis

Tieto intervencie zdôrazňujú štrukturálne príčiny rozdielneho postavenia minoritných a majoritných skupín a tiež sa usilujú zvýšiť angažovanosť v aktivitách zameraných na sociálnu zmenu. Dôležité je poznamenať, že cieľom nie je dosiahnuť harmóniu medzi skupinami, ale skôr nastoliť diskusiu o problémoch ako sú privilégiá, sociálna hierarchia a nespravodlivosť. Napríklad diskusie o témach ako sú nerovnosť a medziskupinový konflikt vedia dosiahnuť tento cieľ, ak sa do nich zapájajú aj menšinoví účastníci aj ich podporovatelia zo strany majority. Príkladom tejto intervencie sú napr. workshopy o možných spôsoboch ako prebrať zodpovednosť a iniciovať zmenu. Tieto intervencie pracujú s predpokladom, že vyšia miera rovnosti v spoločnosti sa dá dosiahnuť nielen snahou o sociálnu kohéziu (napr. intervencie zamerané na zmierňovanie predsudkov a harmóniu), ale aj angažovaním sa v politickom aktivizme konfrontačného typu, kde sa môžu zapojiť aj príslušníci väčšiny.

Prečo to funguje u príslušníkov väčšiny a zvýhodnených skupín

Táto metóda stavia na zvyšovaní povedomia príslušníkov väčšiny o meziskupinovej hierarchii a nespravodlivosti. V procese sociálnej komparácie sa dozvedia o znevýhodnení, ktorým trpia skupiny s nižším spoločenským statusom a uvedomia si privilégiá svojej vlastnej skupiny. Toto medziskupinové porovnávanie členskej a nečlenskej skupín môže viesť k uznaniu vlastnej zodpovednosti v rámci zmeny statusu quo, a zároveň má i potenciál prispieť k sociálnej zmene, v ktorej sa príslušníci majority budú angažovať ako spojenci znevýhodnených skupín. Medziskupinové emócie ako pobúrenie, empatia, súcitiť a dokonca aj pocit viny môžu byť reakciou na uznanie nespravodlivosti. Tieto emócie následne vedia mobilizovať príslušníkov väčšiny k angažovaniu sa v podporujúcom správaní voči minorite (dobrovoľníctvo, finančné príspevky na dobročinné ciele, aktivizmus).

Keďže konfrontácia s medziskupinovou nespravodlivosťou je pre príslušníkov väčšiny veľmi nepríjemná, môžu preferovať také intervencie, ktoré kladú dôraz na podobnosti medzi skupinami a vytvárajú tak medziskupinovú harmóniu bez toho, aby sa sústredili na štrukturálne nerovnosti. Môžu sa cítiť ohrození, pretože táto metóda spochybňuje ich vlastné privilegované postavenie a vyšší sociálny status. Z toho dôvodu je pravdepodobné, že intervencia bude účinnejšia pre relatívne otvorených jednotlivcov, ktorí sa necítiť ohrození, keď je ich vlastná skupina kritizovaná. Aj keď títo asi nebudú hlavnou cieľovou skupinou zmierňovania predsudkov, keďže ich už aj tak majú pomerne málo, táto metóda má potenciál mobilizovať ich ako spojencov menšín. Dôležité je tiež poznamenať, že aj príslušníci majority majú svoje problémy (napr. vo forme vnímaného ohrozenia a nedostatku zdrojov). Ak tieto problémy nie sú pomenované v intervencii, môžu obmedziť účinnosť intervencií tohto typu.

Ako sú ovplyvnené menšiny a znevýhodnené skupiny

Menšinoví účastníci sú viac motivovaní diskutovať o medziskupinových rozdieloch a medziskupinovom konflikte, a teda aj postaviť sa za svoje práva a angažovať sa v aktivizme. Pokiaľ scitlivovacie intervencie obsahujú aj kontakt s príslušníkmi menšiny, príslušníci väčšiny sa stávajú tolerantnejšími a podporujú menšinových účastníkov. Tento podporný kontakt (to, že väčšinoví účastníci uznajú nespravodlivosť v medziskupinových vzťahoch) dokáže zároveň zvrátiť demobilizačný efekt pozitívneho kontaktu na príslušníkov menšiny a motivovať ich ku kolektívnej akcii, ktorá môže zlepšiť situáciu ich skupiny.

Použitelnosť v kontexte Rómov a Nerómov

Aj keď sa môže zdať, že táto intervencia je ideálna na dosiahnutie sociálnej zmeny v rómsko-nerómskom kontexte, existujú mnohé prekážky k jej využitiu vo väčšom rozsahu jednak v spoločensko-politických kontextoch, ktoré umožňujú vznik predsudkov, a tiež medzi silne predpojatými účastníkmi. Táto intervencia vychádza z predpokladu, že ľudia sú motivovaní zmeniť svoje postoje a angažovať sa v aktivitách zameraných na sociálnu zmenu, keď vnímajú nespravodlivé vzťahy v spoločnosti, pretože podobné konfrontácie spôsobujú nepríjemné emócie. Je však možné, že príslušníci väčšiny sa budú brániť zmene alebo, v prípade, že majú silné predsudky môžu dokonca viniť Rómov samotných za ich znevýhodnenú pozíciu. Tiež môžu byť menej motivovaní priznať si svoje privilégiá, najmä ak majú vlastné problémy. Z toho dôvodu je potrebné brať tieto problémy do úvahy pri tvorbe tohto typu intervencií a podporovať solidaritu postavenú na spoločných problémoch, nielen na rozdieloch medzi privilegovanými a znevýhodnenými skupinami. Napriek tomu môžeme povedať, že táto intervencia má potenciál ovplyvniť inštitucionálne politiky tak, aby sa viac podporovalo rovnocenné jednanie s inými ľuďmi, ako aj angažovanie Rómov. Je dôležité poznamenať, že účinnosť tejto intervencie ešte nebola testovaná v kontexte protirómskeho rasizmu.

Relevantné publikácie v sociálno-psychologických časopisoch

Powell, A. A., Branscombe, N. R., & Schmitt, M. T. (2005). Inequality as ingroup privilege or outgroup disadvantage: The impact of group focus on collective guilt and interracial attitudes. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 31(4), 508-521. <https://doi.org/10.1177/0146167204271713>

Reason, R. D., Roosa Millar, E. A., & Scales, T. C. (2005). Toward a model of racial justice ally development. *Journal of College Student Development*, 46, 530-546. [doi: 10.1353/csd.2005.0054](https://doi.org/10.1353/csd.2005.0054)

3.2 Zmena noriem

Popis

Tieto intervencie sa zameriavajú na väčšinovú populáciu tým, že ju vystavujú konkrétnym normám a hodnotám.

Napríklad študenti v skupinkách boli vyzvaní k tomu, aby diskutovali o veľkom probléme chudoby v rozvojových krajinách. Ich úlohou bolo navrhnúť kampaň, ktorá by ľudí nahnevala a problém by ich pobúrila. Norma, že ľudia by mali byť rozhorčení bola stredobodom diskusie a interakcie medzi účastníkmi prispeli k vysokej angažovanosti študentov diskutovať o problematike. Podobné skupinové diskusie sú často používané v intervenciách a workshopoch na vzdelávanie a presvedčanie ľudí o tom, že by sa mali k spoločenským problémom postaviť čelom a aktívne prispievať k ich vyriešeniu.

Intervencie sa môžu venovať rozličným hodnotám a normám ako napr.:

- Podpora rozmanitosti (multikulturálny prístup);
- Presadzovanie hodnôt ako je harmónia, univerzalizmus, ľudské práva a podobnosti medzi skupinami (farboslepý prístup);
- Presadzovanie hodnoty toho, že nemáme mať predsudky.

Sociálne normy vznikajú v skupinových diskusiách, ale jednotlivci majú rozličný potenciál pre vytváranie a zmenu noriem v rámci skupiny. Správanie tzv. sociálnych referentov, t.j. jednotlivcov, ktorí sú výrazní a majú rozsiahle kontakty v danej komunite, poskytuje ostatným príslušníkom skupiny viac informácií o normách, než iné zdroje.

Prečo to funguje u príslušníkov väčšiny a zvýhodnených skupín

Táto metóda stavia na tom, že si skupiny vedľa vytvoriť nové normy cez proces diskusie, ktorá ich privedie k inému spôsobu premýšľania, cítenia a správania ohľadom konkrétnych problémov. Ak je skupinová diskusia navrhnutá tak, aby vytvárala normy zmierňovania predsudkov a zvýšenia angažovanosti v aktivitách zameraných na sociálnu zmenu, môže mať vplyv na postoje jednotlivcov a ich správanie. Navyše vie prelomiť tzv. pluralistickú ignoranciu, teda presvedčenie, že ľudia bez predsudkov sú v danej komunite v menšine.

Ako sú ovplyvnené menšiny a znevýhodnené skupiny

Podobné intervencie môžu podporiť menšinových účastníkov v tom, aby sa postavili za svoje práva a posilniť ich menšinové identity.

Použitelnosť v kontexte Rómov a Nerómov

Kedže je vyjadrovanie predsudkov voči Rómom časté a normatívne akceptované, dôležitosť tejto intervencie v kontexte vzťahov Rómov a Nerómov je veľká. Jednotlivci, ktorí sú obzvlášť vplyvní v konkrétnych spoločenských kontextoch, ako napr. politickí predstavitelia komunálnej či štátnej úrovni alebo učitelia v školách, sa môžu stať sociálnymi referentmi a nastoliť nové normy zmierňovania protirómskeho rasizmu. Zavedenie nových noriem, ktoré sú v protiklade k normám širšieho spoločenského kontextu je však veľmi náročné, keďže si v takomto prípade normy rozličných referenčných skupín odporujú.

Relevantné publikácie v sociálno-psychologických časopisoch

Thomas, E. F., & McGarty, C. A. (2009). The role of efficacy and moral outrage norms in creating the potential for international development activism through group-based interaction. *British Journal of Social Psychology*, 48(1), 115-134. <https://doi.org/10.1348/014466608X313774>

Váradi, L. (2014). *Youths trapped in prejudice: Hungarian adolescents' attitudes towards the Roma*. Wiesbaden: Springer Science & Business.

Protirómsky rasizmus a jeho špecifické charakteristiky

Protirómsky rasizmus sa najčastejšie prejavuje formou otvorených negatívnych predsudkov a popieraním predsudkov. Na prvý pohľad sa to môže zdať rozporuplné, ale dá sa vysvetliť tým, že ľudia chcú pôsobiť nepredpojatý, a preto podporu negatívnych stereotypov odôvodňujú osobnými skúsenosťami a nepovažujú ju za dôsledok predsudkov. Preto je možné, že ľudia súhlasia s príliš generalizovanými negatívnymi výroky o Rómoch, ale stále sa nepovažujú za predpojatých. V skutočnosti platí, že čím viac je jednotlivec predpojatý, tým pravdepodobnejšie je, že poprie existenciu predsudkov voči nejakej skupine v spoločnosti.

Otvorene negatívne predsudky znamenajú podporu tradičných negatívnych stereotypov o životnom štýle Rómov z morálneho hľadiska (vykreslenie Rómov ako lenivých alebo ako zločincov^{19,20}), alebo ich dehumanizujú, t.j. im upierajú ľudskosť.^{21,22} Problém otvorene negatívnych predsudkov spočíva jednak v tom, že vytvárajú priamu prekážku rovnocennému zaobchádzaniu s ľuďmi a harmonickým vzťahom medzi jednotlivcami v spoločnosti, a taktiež podporujú explicitné spoločenské normy, na základe ktorých sú nespravodlivé zaobchádzanie s Rómami a diskriminácia Rómov akceptovateľné a odôvodnené vlastnosťami danej skupiny.

Popieranie predsudkov je menej viditeľnou formou protirómskeho rasizmu, ktorá prispieva k zachovaniu status quo. Nielenže popiera diskriminačné praktiky, ale zároveň podporuje myšlienku, že sa Rómom dostáva až príliš veľa nezaslúžených výhod, v prípade úsilia o lepšie začlenenie Rómov do spoločnosti.²³ Popieranie predsudkov nemusí viesť k priamemu násiliu, ale môže prispievať k pretrvávaniu individuálnych aj inštitucionálnych praktík a rozhodnutí, ktoré udržiavajú nerovnosť. Táto forma predsudkov nie je viditeľná pre tých, ktorí sú motivovaní zachovávať status quo (typicky nerómska populácia), čo sťažuje riešenie problému tým, ktorých problém priamo ovplyvňuje. Popieranie predsudkov sa

---

¹⁹ Kende, A., Lantos, N. A., & Krekó, P. (2018). Endorsing a civic (vs an ethnic) definition of citizenship predicts higher pro-minority and lower pro-majority collective action intentions. *Frontiers in Psychology, 9*, 1402-1419. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.01402>

²⁰ Villano, P., Fontanella, L., Fontanella, S., & Di Donato, M. (2017). Stereotyping Roma people in Italy: IRT models for ambivalent prejudice measurement. *International Journal of Intercultural Relations, 57*, 30-41. <https://doi.org/10.1016/j.ijintrel.2017.01.003>

²¹ Pérez, J. A., Moscovici, S., & Chulvi, B. (2007). The taboo against group contact: Hypothesis of Gypsy ontologization. *British Journal of Social Psychology, 46*(2), 249-272. <https://doi.org/10.1348/014466606X111301>

²² Kteily, N., Bruneau, E., Waytz, A., & Cotterill, S. (2015). The ascent of man: Theoretical and empirical evidence for blatant dehumanization. *Journal of Personality and Social Psychology, 109*(5), 901-931. <https://doi.org/10.1037/pspp0000048>

²³ Kende, A., Hadarics, M., & Láštiová, B. (2017). Anti-Roma attitudes as expressions of dominant social norms in Eastern Europe. *International Journal of Intercultural Relations, 60*, 12-27. <https://doi.org/10.1016/j.ijintrel.2017.06.002>

odráža vo „farboslepých“ politikách a rozhodnutiach, ktoré popierajú existenciu historického znevýhodnenia, štrukturálnej diskriminácie, a prejavuje sa ako snaha riešiť problémy „len“ ako spoločenské (napr. riešenie predčasného ukončenia školskej dochádzky bez zváženia rasizmu ako možného dôvodu; vid' Weinerová²⁴).

Zatiaľ čo protirómsky rasizmus prevláda vo všetkých krajinách Európy, prevalencia otvorene negatívnych predsudkov sa pomerne líši. Otvorený protirómsky rasizmus je prítomný naprieč Európou, i keď v rozličnej miere, ale kombinácia otvoreného protirómskeho rasizmu a popierania predsudkov, a najmä myšlienka, že Rómovia dostávajú príliš veľa nezaslúžených výhod, je bežná len vo Východnej a Strednej Európe. V týchto krajinách predstavujú Rómovia pomerne veľké a zároveň rastúce percento populácie, a sú preto často vnímaní ako hrozba pre blahobyť krajiny.^{25, 26} Z toho dôvodu by sa malo zmierňovanie predsudkov zameriavať hlavne na zmenu negatívnych stereotypov o Rómoch v európskych krajinách s malou rómskou populáciou, kde sú hlavnou prekážkou otvorene negatívne predsudky, pričom vo Východnej a Strednej Európe treba adresovať tak problematiku negatívnych stereotypov, ako aj vnímanie hrozby, ktoré vychádza z presvedčenia o tom, že skupiny v spoločnosti súťažajú o obmedzené množstvo zdrojov.

Protirómsky rasizmus má však aj tretí element, ktorý je rovnako dôležitý a treba ho brať do úvahy pri intervenčných programoch, avšak nie je veľmi prepojený s výskumom predsudkov zameraným hlavne na negatívne stereotypy a diskrimináciu. Okrem tradičných predsudkov sa stretávame aj s **absenciou kultúrneho uznania**, alebo zneuznaním Rómov, čo vytvára prekážky v inklúzii. Kultúrne uznanie neznamená folklorizovanie rómskej kultúry, spájanie Rómov s vrodenným hudobným talentom alebo udržiavanie romantického obrazu o bezstarostom živote „kočovných“ Rómov.^{27, 28} Aj keď majú tieto obrazy tendenciu byť pozitívne, viaže to Rómov k minulosti a kultúrne ich to dištancuje od majority.^{29, 30} Kultúrne uznanie, naopak, berie do úvahy kultúrnu autonómiu Rómov, skôr povzbudzuje než by

---

²⁴ Weinerová, R. (2014). Anti-Gypsyism in the Czech Republic: Czechs' perception of Roma in cultural stereotypes. *Acta Ethnographica Hungarica*, 59(1), 211- 221. <http://doi.org/10.1556/AEthn.59.2014.1.10>

²⁵ Kende, A., Hadarics, M., & Lášticová, B. (2017). Anti-Roma attitudes as expressions of dominant social norms in Eastern Europe. *International Journal of Intercultural Relations*, 60, 12-27. <https://doi.org/10.1016/j.ijintrel.2017.06.002>

²⁶ Kende, A., Hadarics, M., Bigazzi, S., Boza, M., Kunst, J. R., Lantos, N. A., Lášticová, B., Minescu, A., Pivetti, M., & Urbiola, A. (2020). The last acceptable prejudice in Europe? Anti-Gypsyism as the obstacle to Roma inclusion. *Group Processes & Intergroup Relations*. (advance online publication) <https://doi.org/10.1177/1368430220907701>

²⁷ López Catalán, Ó. (2012). The genesis of a "Romanian Roma issue" in the metropolitan area of Barcelona: Urban public spaces, neighbourhood conflicts and local politics. *Revista de Estudios Urbanos y Ciencias Sociales*, 2, 95-117.

²⁸ Villano, P., Fontanella, L., Fontanella, S., & Di Donato, M. (2017). Stereotyping Roma people in Italy: IRT models for ambivalent prejudice measurement. *International Journal of Intercultural Relations*, 57, 30-41. <https://doi.org/10.1016/j.ijintrel.2017.01.003>

²⁹ Kligman, G. (2001). On the social construction of "otherness": Identifying "the Roma" in postsocialist communities. *Review of Sociology*, 7(2), 61-78. <https://doi.org/10.1556/revsoc.7.2001.2.4>

³⁰ Sigona, N. (2005). Locating "the Gypsy problem." The Roma in Italy: Stereotyping, labelling and "nomad camps." *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 31(4), 741-756. <http://doi.org/10.1080/13691830500109969>

ignorovalo ich kultúrne dedičstvo bez toho, aby sa automaticky predpokladali identity, s ktorými sa sami Rómovia nestotožňujú, alebo sa s nimi nestotožňujú v určitých kontextoch (viď Hopkins a Blackwood³¹).

Na základe reprezentatívnych prieskumov v piatich krajinách (Maďarsko, Slovensko, Rumunsko, Francúzsko, Írsko) sme zistili, že protirómsky rasizmus obsahuje negatívne stereotypy, presvedčenie, že sa Rómom dostávajú nezaslúžené výhody, a absenciu kultúrneho uznania (<https://polrom.eu/cross-country-comparisons-of-the-connection-between-political-discourse-intergroup-attitudes-and-collective-action/>). Aj keď sú výroky spojené s protirómskym rasizmom akceptovateľnejšie v Maďarsku, na Slovensku a v Rumunsku než v Írsku či Francúzsku, väčšina respondentov mala tendenciu odpovedať štýlom, ktorý odrážal nerozhodnosť a absenciu vyhranených názorov ohľadom Rómov. Väčšina respondentov vyberala stredové odpovede na otázky o negatívnych stereotypoch, o presvedčení, že sa Rómom dostávajú nezaslúžené výhody, aj o kultúrnom uznaní Rómov. Okrem toho je v týchto krajinách nízka miera empatie, a preto prevládajúcim postojom vo väčšinovej populácii je ľahostajnosť, pričom len malé percento ľudí protirómsky rasizmus jednoznačne odmieta alebo ho jednoznačne podporuje.

Normatívny kontext a politický diskurz: Čo je „normálne“, akceptovateľné a akceptované keď ide o Rómov a írskych Travellerov

Intervencie na zmierňovanie predsudkov sú najúčinnnejšie v sociálnych kontextoch, v ktorých je pozitívna zmena podporovaná sociálnymi normami. Takúto podporu môžu ponúknuť rôzne orgány, ktoré majú moc predpisovať vhodné správanie, napríklad právnymi opatreniami či verejným diskurzom. Dôležité sú aj tzv. deskriptívne normy, ktoré sú odrazom toho, čo si väčšina ľudí v spoločnosti myslí a robí.³² Ako sme videli, protirómsky rasizmus je často vyjadrený v otvorených formách, a preto vytvára nepodporujúci kontext pre akýkoľvek druh zmeny. Tento normatívny kontext sa stáva jedinečnou výzvou pre intervencie v oblasti predsudkov voči Rómom. Jedna štúdia napríklad zistila, že zvyšovanie povedomia sa dá najľahšie uskutočniť prostredníctvom skupinových diskusií, ktoré sa dajú ľahko realizovať v školách. Táto metóda funguje, pretože sa účastníci môžu navzájom ovplyvňovať a povzbudzovať pri schvaľovaní pozitívnych zmien postojov a podporných noriem pre správanie v mene skupín v núdzi.³³ Táto metóda však môže byť menej efektívna, ak neexistuje konsenzus o hodnotách diverzity a absencii predsudkov. Preto v krajinách so

---

³¹ Hopkins, N., & Blackwood, L. (2011). Everyday citizenship: Identity and recognition. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 21(3), 215-227. <https://doi.org/10.1002/casp.1088>

³² Cialdini, R. B., Kallgren, C. A., & Reno, R. R. (1991). A focus theory of normative conduct: A theoretical refinement and reevaluation of the role of norms in human behavior. In M. P. Zanna (Ed.), *Advances in experimental social psychology* (Vol. 24, pp. 201-234). Academic Press. [https://doi.org/10.1016/S0065-2601\(08\)60330-5](https://doi.org/10.1016/S0065-2601(08)60330-5)

³³ Thomas, E. F., McGarty, C., & Mavor, K. I. (2009). Transforming "apathy into movement": The role of prosocial emotions in motivating action for social change. *Personality and social psychology review*, 13(4), 310-333. <https://doi.org/10.1177/1088868309343290>

slabšími egalitárskymi normami a nedostatkom podpory diverzity a multikulturalizmu môžu tieto metódy mať dokonca opačný efekt, pretože si členovia skupiny môžu navzájom posilňovať svoje predsudky o nečlenskej skupine, čo potom pôsobí ako sociálna norma.

Dominantné spoločenské normy ohľadom toho, ako je protirómsky rasizmus vnímaný a ako sa deje v praxi, sú spolu-konstruované v politickom diskurze – t.j. v spôsoboch, ako politici a verejní činitelia rozprávajú o Rómoch. Empirické dôkazy z projektu PolRom ukazujú, že politické a inštitucionálne diskurzy sa väčšinou vyznačujú otvorenou hostilitou voči Rómom, ambivalentnými formami diskurzu, ktorý stavia do kontrastu situáciu rómskej menšiny so situáciou imigrantov, alebo benevolentným anticiganizmom, ktorý komunikuje pozitívny a ústretový prístup, ale posilňuje podriadené postavenie Rómov v spoločnosti.³⁴

V niekoľkých krajinách zobrazuje politický diskurz anticiganizmus ako dejúci sa “niekde inde, len nie tu” a Rómovia sú v politickej komunikácii využívaní ako nástroj na presadzovanie politických postojov. Ani pozitívny diskurz však nevyhnutne nemusí podporovať inklúziu. Napríklad v Írsku odsúdenie diskriminačných komentárov politikmi naznačuje podporu komunity írskych Travellerov, čo sa však nepremieta do tvorby politik a právnych predpisov.³⁵ Stručne povedané, dominantné formy politického diskurzu o Rómoch v Európe vytvárajú sociálnu a politickú klímu, v ktorej je potrebné sociálno-psychologické intervencie realizovať opatrne, berúc do úvahy ich možné opačné účinky a skúmajúc ich účinnosť pri zmierňovaní protirómskeho rasizmu.

---

³⁴ Láštiová, B. & Popper, M. (2020). *Témy, zdroje a možné dôsledky politického diskurzu o Rómoch: Slovensko*. Národná správa. <https://polrom.eu/narodna-sprava-temy-zdroje-a-mozne-dosledky-politickeho-diskurzu-o-romoch-na-slovensku/>

³⁵ O'Connor, A., Völgyesi, A., Minescu, A., Zubareva, A. & Ogoro, M. (2020). *Themes, resources and effects of political discourses about the Travelling and Roma communities: country-specific analysis*. Country Report. <https://polrom.eu/themes-resources-and-effects-of-political-discourses-about-the-travelling-and-roma-communities-ireland-country-report/>

Príklady dobrej praxe

Samotnú realizáciu intervencií v teréne určuje množstvo rozličných faktorov. Môžu vychádzať z teórie, berúc do úvahy procesy opísané psychologickými výskumami a byť založené na starostlivom dizajne a testovaní, môžu vychádzať z inštitucionálnych zvyklostí a skúseností založených na (niekedy veľmi dôležitých) anekdotických dôkazoch, môžu sa vyvíjať zdola nahor, iteratívnym spôsobom, ako výsledok dialógu medzi miestnymi komunitami a mimovládnyimi organizáciami, alebo môžu byť kombináciou všetkých týchto postupov. Nie je však ľahké určiť, či intervencia dosiahne požadovaný vplyv, najmä či vďaka nej nastane skutočná a trvalá zmena sociálnych vzťahov. **Hodnotenie vplyvu intervencií vo forme terénnych experimentov, najmä merania dlhodobých účinkov, je zriedkavé.**³⁶

Príklady dobrej praxe preto nemožno vždy identifikovať na základe vedeckého posúdenia vplyvu, ale skôr na základe kombinácie rôznych foriem hodnotenia:

- identifikácia psychologických procesov, na ktoré sa intervencia zameriava, a ich prepojenie s teoretickými základmi a zodpovedajúcimi experimentálnymi výsledkami;
- zohľadnenie kvalitatívneho hodnotenia intervencie rôznymi aktérmi;
- kritické zhodnotenie metódy z hľadiska rôznych aspektov protirómskeho rasizmu a konkrétneho spoločenského a politického kontextu z perspektívy väčšinovej populácie a Rómov.

Nižšie nájdete príklady dobrej praxe z intervencií analyzovaných v rámci projektu PolRom v piatich krajinách (Maďarsko, Rumunsko, Írsko, Slovensko a Francúzsko). Zatiaľ čo predchádzajúca časť tohto manuálu obsahovala zoznam relevantných intervencií zameraných na zmierňovanie predsudkov z akademickej literatúry, nasledujúca časť poskytuje príklady dobrej praxe intervencií založených na analýzach v našom projekte. Každý príklad dobrej praxe je spätne prepojený s teoretickou analýzou pomocou kategórií; intervencií zameraných na úroveň jednotlivca, na medziskupinovú a na spoločenskú úroveň. Na základe škótskeho prehľadu o zmierňovaní predsudkov a diskriminácie v nasledujúcom texte prezentujeme intervencie v troch kategóriách zameraných na hlavný typ aktivít: **(1) vzdelávacie intervencie (všeobecné scitlivovanie voči rozmanitosti), (2) interaktívne, sebaskúsenostné a medziskupinové intervencie, a (3) intervencie založené na prezentovaní rómskej kultúry.**

---

³⁶ Paluck, E. L., & Green, D. P. (2009). Prejudice reduction: What works? A review and assessment of research and practice. *Annual Review of Psychology*, 60, 339-367.
<https://doi.org/10.1146/annurev.psych.60.110707.163607>

Príklady dobrej praxe

Kategória 1. Vzdelávacie intervencie (všeobecné scitlivovanie voči rozmanitosti)

Táto kategória obsahuje intervencie, ktoré využívajú najmä vzdelávacie a na informáciách založené postupy, často zamerané na komunikáciu toho, aké sú očakávané normy správania. Často, ale nie výlučne, sa uskutočňujú v školskom prostredí. Do tejto kategórie patria všeobecné intervencie zamerané na rozmanitosť, školenia pracovníkov v oblasti práva a silových rezortov zamerané na scitlivovanie voči rozmanitosti, tréning trénerov, školenie neziskových organizácií v oblasti ľudských práv, atď. Na zvýšenie dopadu týchto intervencií sa poskytovanie informácií kombinuje s diskusiou, rovesníckym učením (tzv. peer-based learning) a kooperatívnym učením. Tieto intervencie môžu využiť priamy aj nepriamy kontakt (napríklad použitie rovesníckych príbehov) na zmiernenie predsudkov a vzbudenie empatie a zaujatie perspektívy iného u účastníkov.

Program Žltá Vlajka (The Yellow Flag Program, Írsko)

<http://yellowflag.ie/>

Opis intervencie

Táto intervencia je financovaná írskou vládou, vedie ju Hnutie írskych Travellerov (Irish Traveller Movement), a implementuje sa na stredných školách (Občianska, sociálna a politická náuka - kurikulum CSPE).

Praktická séria ôsmich krokov vnáša do celoškolského programu problematiku interkulturalizmu, rovnosti a rozmanitosti. Pracuje so študentmi, zamestnancami, manažmentom, rodičmi a širšími komunitnými skupinami, aby bolo možné porozumieť rôznym problémom a preniesť ich zo školského aj do osobného života každého človeka. Intervencia je založená na systéme oceňovania. Po úspešnom absolvovaní ôsmich krokov a následnom externom ohodnotení je škole udelená Žltá vlajka. Týchto osem krokov zahŕňa: stanovenie cieľov, vytvorenie výboru pre rozmanitosť, školenie o rovnosti a rozmanitosti, kritické zhodnotenie medzikultúrnych vzťahov, akčný plán, aktivity za hranicami školy, prácu v triede a nakoniec kódex rozmanitosti a prehodnotenie pravidiel. Po dokončení ôsmich krokov, keď hodnotiteľ vyhodnotí výsledok danej školy, je škole udelená cena. Program poskytuje **historické a sociologické informácie** o situácii írskych Travellerov, vďaka ktorým ľudia pochopia celkový obraz a štrukturálne príčiny nerovnosti a marginalizácie. Radí, ako sa **zapojiť do kolektívnej akcie na boj proti diskriminácii** („za hranicami školy“, a „školská politika rozmanitosti“).

Táto intervencia je zameraná na žiakov a žiačky vo veku približne 12-15 rokov.

Prečo je intervencia považovaná za dobrú prax

Ide o vopred pripravený študijný program, ktorý aktívne zapája aj študentov aj učiteľov do realizácie projektu. Je vyvinutý v spolupráci s organizáciou Travellerov ako príklad medziskupinového rešpektu a začlenenia menšiny írskych Travellerov. Program je založený na sociálnej psychológii a teórii vzdelávania.

Ako intervencia funguje

Program funguje aj na úrovni jednotlivca, aj na úrovni spoločnosti. Na úrovni jednotlivca poskytuje informácie nekozistentné so stereotypom, informácie o skúsenostiach írskych Travellerov s predsudkami (zaujatie perspektívy iného), a podporuje povedomie a rešpektovanie kultúry írskych Travellerov cez metódu zmierňovania predsudkov. Poskytuje tiež medzikultúrne školenie a porozumenie **sociálno-psychologickým procesom**, ako sú stereotypy, stigma a diskriminácia. Na spoločenskej úrovni sa program Žltá vlajka snaží o zvýšenie povedomia o štrukturálnych nerovnostiach a tiež o zmenu noriem tak, aby zahŕňali a oceňovali rozmanitosť. Program poskytuje základ pre politickú solidaritu s írskymi Travellermi.

Rozsah a obmedzenia

Rozsah: Intervencia je zameraná na pedagógov a najlepšie sa implementuje vo vzdelávacom prostredí. Vyučovanie o rozmanitosti vyžaduje špeciálny súbor pedagogických a psychologických zručností. Preto je potrebné, aby učitelia absolvovali školenie, respektíve by mali byť do intervencie zapojení tréneri.

Obmedzenia: Byrokratický proces financovania; program je súčasťou kurikula, ktoré sa v Írsku nevyučuje adekvátne a konzistentne.

Pri implementácii tohto programu je ťažké prekonať inštitucionalizovaný rasizmus namierený proti írskym Travellerom.

Ak chýbajú požadované medzikultúrne zručnosti, niektoré z týchto lekcií môžu zlyhať. Keď majú ľudia pocit, že je ich identita ohrozená, je možné, že namiesto odbúrania stereotypov sa stereotypy o menšine naopak posilnia.

Stories that Move – spoločne proti diskriminácii (Slovensko, medzinárodné)

<https://www.storiesthatmove.org/>

Opis intervencie

Stories that Move (STM) je vzdelávací projekt inšpirovaný konceptom viditeľného myslenia Projektu Zero (Harvard University), ktorý koordinuje Dom Anny Frankovej v Amsterdame a na Slovensku ho realizuje Nadácia Milana Šimečku. Cieľovou skupinou sú študenti vo veku od 14 rokov.

Tento online vzdelávací nástroj pozostáva z autentických príbehov mladých ľudí z celej Európy, ktorí zažili predsudky a diskrimináciu.

Učiteľom a študentom ponúka vzdelávacie materiály a bezpečné prostredie na porozumenie rozmanitosti a diskriminácii a na zamyslenie sa nad ich vlastnými názormi a rozhodnutiami. Jednotlivé učebné celky môžu byť použité predovšetkým na hodinách dejepisu, občianskej náuky a etiky, ako aj pri výučbe cudzích jazykov. Program je k dispozícii v 7 jazykových mutáciách.

STM pozostáva z piatich učebných celkov, ktoré využívajú viacvrstvý charakter učenia sa vrátane informácií o rozmanitosti a diskriminácii a mnoho úloh. V krátkych klipoch mladí ľudia hovoria o svojich pozitívnych skúsenostiach, ale aj o vylúčení a diskriminácii. Výučba prebieha v moduloch pozostávajúcich z niekoľkých lekcií.

Modul Čo vidíme a kým sme skúma, ako vnímame seba a ostatných, podnecuje k premýšľaniu o mnohorakých identitách, ktoré ľudia majú, a o potrebe pozitívneho prístupu k rozmanitosti.

Modul Tvárou v tvár diskriminácii sa zameriava na pochopenie toho, ako fungujú predsudky a diskriminácia, a to uvedením viacerých príkladov protirómskeho rasizmu, antisemitizmu a iných foriem diskriminácie, ktorým mladí ľudia čelia.

Modul Príbehy z minulosti skúma osobné príbehy jednotlivcov z rôznych období histórie a pomáha študentom zamyslieť sa nad kontinuitou a diskontinuitou diskriminácie.

Modul Ako pracovať s médiami? sa pozerá na to, ako sú propaganda, stereotypy, predsudky a nenávisťné prejavy súčasťou online priestoru.

Modul Čo s tým môžeme urobiť? stimuluje úvahy o tom, čo to znamená konať, a umožňuje mladým ľuďom zdieľať príklady mládežníckych iniciatív rôzneho rozsahu naprieč Európou.

Prečo je intervencia považovaná za dobrú prax

Vzdelávacie aktivity boli vyvinuté v úzkej spolupráci s mladými ľuďmi, pedagógmi a odborníkmi na vzdelávanie zo zúčastnených krajín. Aj keď sú aktivity inšpirované prípadmi/príbehmi z konkrétnych krajín, stimulujú úvahy o rozmanitosti a diskriminácii vo všeobecnosti. Učebné postupy sú založené na dobrej praxi aj na teórii vzdelávania. Online portál ponúka didaktické materiály okamžite pripravené na použitie, ktoré sa dajú využiť hromadne v triede, aj pre jednotlivcov vo forme domácich úloh. Aktivity sú flexibilné a vzdelávacie postupy sa dajú uplatniť tak naraz, ako aj samostatne. Program je bezplatný.

Ako intervencia funguje

STM sa zameriava na **úroveň jednotlivca** (stimuláciou kritického myslenia, reflexie a zmeny postojov), **medziskupinovú úroveň** (zapojením študentov do nepriameho kontaktu s príslušníkmi nečlenskej skupiny prostredníctvom rovesníckych príbehov), ako aj na **spoločenskú** úroveň (spochybňovaním diskriminačných spoločenských noriem a stimulovaním angažovanosti v mene znevýhodnených skupín).

Každý vzdelávací postup sa začína úlohami, ktoré študentov vedú ku **kritickému uvažovaniu** o vlastných postojoch a rozhodnutiach. Tvorcovia programu zdôrazňujú nasledovné kľúčové body: **(1) Počúvanie:** tých, ktorí čelia diskriminácii a neznášanlivosti; **(2) Dialóg:** účinný spôsob zvyšovania povedomia; **(3) Citlivosť:** pedagógovia musia byť pripravení diskutovať o rôznych formách diskriminácie na analytickej úrovni a zaobchádzať s témou citlivo berúc do úvahy zraniteľnosť študentov.

STM kombinuje **scitlivovanie** a **zaujatie perspektívy iného** na základe **nepriameho kontaktu** prostredníctvom rovesníckych príbehov s **informáciami** o zraniteľných skupinách a **kritickou reflexiou** daných aktivít. Zahŕňa tiež činnosti zamerané na získanie informácií nekonzistentých so stereotypom, spochybňovanie nevedomovaných presvedčení, a diskriminačných noriem a konania založených na identite členskej skupiny. Cieľom týchto aktivít nie je obmedziť predsudky voči jednej konkrétnej skupine, ale dosiahnuť, aby boli študenti citliví voči rozmanitosti a diskriminácii všeobecne. Týmto uľahčujú **sekundárny prenos** pozitívnych postojov ohľadom jednej menšinovej skupiny (menšiny) na ostatné.

Rozsah
a obmedzenia

Pretože proces výučby sa môže uskutočňovať online aj offline (zmiešané učenie), neexistujú žiadne technické prekážky, ktoré by bránili účasti, okrem technických zariadení a internetového pripojenia pre prístup na portál STM.

Nedostatočné hodnotenie dopadu programu: Doposiaľ sa neuskutočnilo žiadne systematické vyhodnotenie programu v zmysle jeho dopadu či vplyvu, bol však pripravený nadväzujúci projekt, ktorý by mal jeho vplyv zhodnotiť. Organizácie zapojené do projektu však využili rôzne spôsoby získavania spätnej väzby od účastníkov počas vývoja a implementácie projektu. Na Slovensku sa niekoľko príbehov z portálu STM použilo v akademickom výskumnom projekte a ukázalo sa, že čiastočne znižujú protirómsky rasizmus.

Prekážky: Všeobecné vzdelávacie prostredie na Slovensku je zamerané na výkon študentov a faktické informácie. Pre pedagógov existuje len malý priestor na to, aby zapojili študentov do aktivít, ktoré zahŕňajú zaujatie perspektívy iného alebo sebaskúsenostné učenie. Preto použitie tohto učebného nástroja závisí od motivácie učiteľov zapojiť sa do inovatívnych učebných metód. Kvôli tomu, že je reflexia na aktivity dôležitou súčasťou procesu, vyžaduje to, aby sa učitelia skutočne zapojili do aktivít, boli schopní počúvať a pracovať s emóciami, rôznymi pohľadmi a skúsenosťami študentov.

Kategória 2: Interaktívne, zážitkové a medziskupinové intervencie

Táto kategória obsahuje intervencie, ktoré sú zamerané na priamy kontakt a interakcie medzi väčšinou a rómskou populáciou. Medziskupinový kontakt je v nich kľúčový. Intervencie sa často zameriavajú na stimuláciu zaujatia perspektívy iného a na zvyšovanie povedomia o skupinových nerovnostiach. Zahŕňajú interaktívne aktivity, ako je hranie rolí a diskusie s príslušníkmi komunity Rómov / írskych Travellerov. Techniky zážitkového učenia zahŕňajú diskusiu o skupinových normách, podporujú skôr atmosféru spolupráce ako konkurencie a zahŕňajú plánovanie zmysluplných rolí, ktoré účastníkom umožňujú rozšíriť svoje poznávanie v podporujúcom prostredí. Tieto princípy sa intuitívne zhodujú s optimálnymi podmienkami teórie medziskupinového kontaktu. V niektorých prípadoch vstupujú príslušníci nečlenskej skupiny do role učiteľa a stávajú sa vzorom pre študentov (pre viac informácií vid' Seaman et al.³⁷).

Rovnaký prístup k spravodlivosti pre Rómov (Rumunsko)

<https://www.romanicriss.org/>

Opis intervencie

Romani CRISS je mimovládna organizácia založená v apríli 1993. Jej poslaním je ochrana práv rómskeho obyvateľstva, boj proti diskriminácii vo všetkých aspektoch života, ako je vzdelávanie, zdavie alebo spoločenský život, a poskytovanie právnej pomoci v prípadoch zneužívania. Projekt je zameraný na boj proti rasizmu prostredníctvom školenia právnikov a okresných prokurátorov, poskytovanie podpory rómskym obetiam násilia a tiež zvyšovanie povedomia v rámci rómskych komunít o ich vlastných právach.

Prvým krokom projektu bolo vypracovanie učebných osnov pre školenie okresných prokurátorov, sudcov a právnikov v boji proti rasizmu. Nasledovalo usporiadanie štyroch **školení pre sudcov, prokurátorov a právnikov** zameraných na boj proti rasizmu, najmä z perspektívy trestného práva.

V rámci programu **vyšetrovali aj prípady zneužívania** orgánmi činnými v trestnom konaní (napr. policajtní) a obetiam poskytovali psychologickú a lekársku podporu.

Zvyšovali povedomie o diskriminácii v rómskych komunitách tým, že ich informovali o ich procesných a základných právach: právo na život, právo na spravodlivý proces, právo nebyť vystavený mučeniu a neľudskému zaobchádzaniu; právo na slobodu a bezpečnosť.

---

³⁷ Seaman, J., Beightol, J., Shirilla, P., & Crawford, B. (2010). Contact Theory as a Framework for Experiential Activities as Diversity Education: An Exploratory Study. *Journal of Experiential Education*, 32(3), 207-225. <https://doi.org/10.1177/105382590903200303>

Kľúčovým prvkom programu bol boj proti diskriminácii dvoma spôsobmi. Po prvé bolo treba obmedziť zneužívanie **počnúc najvyššou úrovňou** - osobami v pozíciách moci ako sú sudcovia, prokurátori, okresní prokurátori a právnici. Po druhé išlo o informovanie **rómskych komunít** o ich vlastných právach, aby si boli vedomí každého porušenia práv, aby ho vedeli nahlásiť, a aby vedeli ako požiadať o pomoc a podporu.

Prečo je intervencia považovaná za dobrú prax

Intervencia ilustruje dobrú prax, pretože sa zameriava na protirómsky rasizmus na úrovni jednotlivca, ale aj na spoločenský fenomén medzi príslušníkmi väčšiny v pozícii moci. Zároveň sa zameriava na rómske komunity, aby sa jednak znížila viktimizácia a zvýšilo zmocnenie komunity. Tento projekt zdôrazňuje význam dizajnovania zložitejších intervencií na vyriešenie problému protirómskeho rasizmu v rámci určitejšej špecifickej oblasti.

Ako intervencia funguje

Program sa zameriava na predstaviteľov väčšinovej spoločnosti i Rómov a opiera sa o teoretické poznanie s cieľom zmierniť protirómsky rasizmus medzi sudcami, prokurátormi a právnikmi, a znížiť viktimizáciu tým, že poskytne vedomosti rómskym komunitám.

Na spoločenskej úrovni zvyšuje program povedomie o štrukturálnych nerovnostiach tým, že angažuje ľudí v mocenských pozíciách do spoznania a porozumenia rómskej diskriminácie a prípadov porušovania práv Rómov.

Na úrovni jednotlivca sa zvyšuje povedomie a rozpoznanie nevedomých predsudkov medzi zástupcami práva a tiež sa priamo zvyšuje povedomie o štrukturálnych nerovnostiach a vytvárajú sa nové normy správania. Cieľom programu je tiež zvýšiť povedomie v rámci rómskej komunity o ich vlastných právach, čo môže zvýšiť povedomie o štrukturálnych nerovnostiach, podporiť angažovanosť a znížiť viktimizáciu.

Rozsah a obmedzenia

Projekt si vyžaduje spoluprácu a záväzok na inštitucionálnej úrovni a môže byť najúčinnější v spolupráci so štátnymi inštitúciami. Aby sme mohli efektívne pracovať s rómskymi komunitami a získať ich dôveru na to, aby sa nebáli zdieľať svoje skúsenosti s porušením práv, bude pravdepodobne potrebné zapojenie miestnych mimovládnych organizácií.

Platforma pre dialóg medzi Rómami a Nerómami od mimovládnej organizácie UCCU Roma Informal Education (Maďarsko)

<http://www.uccualapitvany.hu/english/>

Opis intervencie	<p>Mimovládnu organizáciu UCCU riadia rómski zamestnanci a dobrovoľníci a je zapojená do rôznych intervenčných programov zameraných na zmierňovanie predsudkov najmä u nerómskych študentov stredných škôl a širšieho obyvateľstva.</p> <p>V rámci tejto intervencie strávia dvaja rómski lídri 1,5 hodiny so školskou triedou v neformálnom a interaktívnom dialógu o situácii Rómov v Maďarsku a predsudkoch. Hlavnou metódou je rozprávanie príbehov: rómski dobrovoľníci sa podelia o svoje osobné príbehy a názory z pohľadu Rómov. Aj keď má intervencia svoj scenár, vždy sa prispôsobuje otázkam a očakávaniam danej skupiny študentov. Program poskytuje rómskym študentom, ktorí sa na programe zúčastnia, príležitosť podeliť sa o svoje vlastné skúsenosti a iniciovať diskusie o protirómskom rasizme v rámci vlastnej triedy.</p>
Prečo je intervencia považovaná za dobrú prax	<p>Táto intervencia je pomerne jednoduchá a vyžaduje málo času aj málo investícií, preto môže byť vhodné ju implementovať v akomkoľvek školskom prostredí. Intervencia vychádza z teórie medziskupinového kontaktu a poskytuje podnetné informácie, o ktorých skupina deliberatívne diskutuje s cieľom dosiahnuť dlhodobý efekt intervencie. Ponúka príslušníkom nerómskej väčšiny príležitosť čeliť vlastným predsudkom, a hoci poskytuje iba prvý krok týmto smerom, môže byť základom pre akékoľvek väčšie spoločenské zmeny. Tento program posilňuje rómskych dobrovoľníkov a ponúka kontaktné skúsenosti, ktoré posilňujú, ale neodrádzajú.</p>
Ako intervencia funguje	<p>Študentov diskusia obohatí zdieľaním vlastných príbehov Rómov na medziludskej úrovni. Vyzývajú študentov, aby o predsudkoch hovorili bez tabu, aby mohli odpovedať svojimi vlastnými príbehmi čím prezentujú príklady nekonzistentné so stereotypom. Dávajú študentom príležitosť lepšie spoznať Rómov, povzbudzujú ich, aby sa pýtali a začali medzi sebou diskutovať o podobných otázkach.</p> <p>Program poskytuje príležitosť na pozitívny osobný kontakt s cieľom znížiť predsudky, čo môže preukázať, že Rómovia sú rôzni, a že zovšeobecňovanie nie je v poriadku. Pretože hlavnou témou diskusie sú spoločenské nerovnosti, kontakt nepredstavuje riziko, že by odradil rómskych účastníkov.</p>

Rozsah a obmedzenia

Program zvyčajne prebieha len ako jednorazová udalosť, čo môže mať obmedzený dlhodobý dopad. Účinnosť takýchto intervencií malého rozsahu je navyše brzdená politickým kontextom, ktorý facilituje protirómsky rasizmus (najmä v časoch, keď politici využívajú rastúce protirómske názory). Napriek tomu si niektorí učitelia aj v nepriateľskom politickom kontexte berú na vlastnú zodpovednosť vytváranie priestoru pre takéto programy, ale je náročné dostať sa na nové školy bez silnej podpory jednotlivých učiteľov.

Povinné programy sú menej účinné a môžu viesť k odmietaniu zmeny postojov zo strany študentov.

So skupinami, ktoré majú pocit, že nemajú žiadne predsudky, sa pracuje ťažšie. Toto je častou prekážkou aj v práci s učiteľmi, pretože predsudky medzi učiteľmi sa považujú za tabu.

Kategória 3: Intervencie založené na prezentovaní rómskej kultúry

Táto kategória obsahuje jednorazové verejné podujatia, ktoré zahŕňajú širšiu verejnosť, a ktorých cieľom je osloviť široké publikum. Môže tu dochádzať k medziskupinovému kontaktu, ktorý môže byť implicitný, nepriamy, ale aj explicitný. Kontakt môže byť povrchný bez akejkoľvek skutočnej angažovanosti medzi skupinami. Napriek tomu sa často automaticky predpokladá, že kontakt pri týchto udalostiach automaticky zmierňuje predsudky voči Rómom. Tieto udalosti typicky zahŕňajú festivaly, koncerty a iné kultúrne podujatia.

Týždeň Traveller Pride (Írsko)

<https://itmtrav.ie/strategic-priorities/anti-racism-interculturalism/traveller-pride/>

Opis intervencie

Jedná sa o festival na národnej úrovni, každoročne organizovaný Hnutím írskych Travellerov (Irish Traveller Movement) a trvá dva týždne. Festival zahŕňa celý rad podujatí, ktoré sa konajú po celej krajine a organizuje ich niekoľko rôznych organizácií.

Je financovaný a podporovaný Útvorom pre inklúziu Rómov (The Roma Inclusion Unit) írskeho Ministerstva Spravodlivosti.

Táto intervencia je zameraná na kočovnú komunitu írskych Travellerov, ako aj na usadené komunity. Jej cieľom je pestovať hrdosť na kultúru írskych Travellerov a zdôrazňovať úspechy v komunite Travellerov, posilniť ich identitu a sebaúctu. Festival sa končí slávnostným odovzďávaním cien.

Podujatia festivalu sú otvorené aj pre usadenú komunitu a slúžia na prezentáciu kultúry a úspechov írskych Travellerov širšej verejnosti. Na jednotlivých udalostiach sú navyše predstavené výstupy z medziskupinových projektov medzi oboma komunitami, ktoré ukazujú silu kontaktu a spolupráce pri vytváraní vzťahov medzi skupinami.

Prečo je intervencia považovaná za dobrú prax

Táto intervencia bola vybraná ako príklad dobrej praxe hlavne kvôli jej dopadom na samotnú komunitu írskych Travellerov a súbežné podporovanie jedinečnosti ich kultúry. Táto intervencia funguje na spoločenskej úrovni. Po prvé, intervencia propaguje kultúru írskych Travellerov v rámci celej spoločnosti a prezentuje úspechy tejto komunity. Tiež zvyšuje povedomie o štrukturálnych nerovnostiach, ktoré môžu ovplyvňovať aj väčšinové aj menšinové skupiny. Ukázalo sa, že zvyšovanie povedomia o spoločenských hierarchiách a štrukturálnych nerovnostiach povzbudzuje príslušníkov väčšiny, aby sa zapojili do kolektívnej akcie na pomoc príslušníkom menšín. Literatúra tiež ukazuje, že tento druh intervencie môže motivovať k diskusii o medziskupinových

rozdieloch a medziskupinových konfliktoch a tento prístup môže menšinám umožniť postaviť sa za svoje práva a zapojiť sa do aktivizmu. Môže ich tiež povzbudiť, aby prijali spojencov z väčšinových skupín, a poskytnúť príležitosti pre vytvorenie politickej solidarity.

Ako intervencia funguje

Účelom podujatia je predovšetkým predviesť „Traveller Pride“, vyjadriť **vnútornú hrdosť** na svoju skupinu, zvýšiť sebavedomie a posilniť **identitu členskej skupiny**, čo zase ponúka psychologickú ochranu príslušníkom menšiny.

Tiež umožňuje príslušníkom komunity Travellerov preukázať ich aktérstvo a vytvoriť platformu pre politické, kultúrne a na zdravie zamerané aktivity, ktoré sa v komunite uskutočňujú. Predchádzajúce štúdie poukazujú na dôležitosť **uznania a rešpektu zo strany väčšinovej skupiny voči aktérstvu menšinovej skupiny**. Táto úcta k pôsobeniu Travellerov je dôležitá skôr pri vytváraní **kolektívnych akcií založených na spojeníctve** (napr. solidarita) než pri kolektívnych akciách založených na pomoci (napr. darcovstvo).

Zvyšuje povedomie a poskytuje usadenej komunite (príslušníkom väčšiny) informácie o **nerovnostiach**, ktorým musia írski Travelleri čeliť.

Prezentácia jedinečných kvalít kultúry Travellerov a úspechov a zmien, ktoré je možné dosiahnuť v komunitách prostredníctvom spolupráce, môže viesť k zmenám v sociálno-psychologických procesoch, ako sú stereotypy, stigma a diskriminácia. Pokles týchto negatívnych procesov môže zvýšiť otvorenosť ľudí vstúpiť do kontaktu a spolupráce s írskymi Travellermi.

Rozsah a obmedzenia

Podujatie ponúka jedinečnú príležitosť na zvýšenie povedomia a posilnenie postavenia komunit Travellerov. Predsudky voči írskym Travellerom však môžu ľudí odradiť od účasti na týchto podujatiach. Nedostatok účasti usadenej komunity môže znížiť príležitosti na odbúranie stereotypov, zmierňovanie predsudkov a zapojenie sa do medziskupinového kontaktu.

Medziskupinový kontakt na týchto udalostiach nie je zaručený a príslušníci oboch komunit nemusia len tak sami od seba začať komunikovať. Samotné pozorovanie výsledkov predchádzajúcich medziskupinových projektov nemusí stačiť na zníženie predsudkov a na povzbudenie ľudí, aby sa zapojili do budúcich intervencií.

Rencont'Roms nous - „Stretnutia Rómov a Nerómov“ (Francúzsko)

<https://rencontromsnous.com/category/partager-se-rencontrer-souvir/>

Opis intervencie

Intervencie sú zložené z niekoľkých podujatí počas roka, niekoľkokrát za mesiac. Ich cieľom je prepojiť príslušníkov rómskej komunity a ďalších skupín prostredníctvom umeleckých združení a projektov do siete inštitucionálnych, kultúrnych a vzdelávacích partnerov (regionálne vlády, súkromné inštitúcie ako Banque Populaire, francúzske železnice SNCF, atď). Jedná sa o kultúrne, umelecké a vzdelávacie podujatia zamerané na boj proti diskriminácii a protirómskemu rasizmu. Tieto kultúrne podujatia umožňujú stretnutia, výmeny a debaty.

Cieľom je „spoločne konať“, „spoločne vytvárať“, aby „spoločne zdieľali“ a „boli spolu“. Tieto intervencie sa uskutočňujú s cieľom dať nový hlas rómskym obyvateľom a podporiť ich začlenenie a participáciu v spoločnosti. Sú rozdelené do štyroch kategórií intervencií:

1. Rozširovanie rómskej a balkánskej kultúry;
2. Stretnutia a zdieľanie na tému inklúzie, občianstva a prístupu k vzdelaniu;
3. Podpora vzdelávania rómskych detí prostredníctvom intervencií na školách (s hnutím „Škola pre všetkých“);
4. Podpora integrácie mladých Rómov na trhu práce ponúkaním personalizovanej a individuálnej podpory (prostredníctvom „občianskej služby“ vo Francúzsku, čo je typ zmluvy, ktorá umožňuje mladým ľuďom v ťažkej životnej situácii zapájať sa do sociálnych projektov).

Príklady podujatí:

- Dni rómskej kultúry
- Balkanica festival
- Jazykové fórum
- Hodiny rómskeho tanca
- Stretnutia po práci („Afterworks“)
- Výstava rómskych fotografov
- Divadelné predstavenie
- Letné workshopy
- Stretnutia

Prečo je intervencia považovaná za dobrú prax

Táto intervencia ponúka zmocnenie a kultúrne uznanie rómskym komunitám vo Francúzsku, ale tiež stavia na teórii medziskupinového kontaktu s cieľom zblížiť príslušníkov väčšiny a menšiny. Intervencia môže zvýšiť povedomie o rozmanitosti v rámci rómskych komunít a ponúknuť priamu pomoc znevýhodneným komunitám.

Ako intervencia funguje

Združenie Rencont'Rom Nous zdôrazňuje, že udalosti sú organizované s cieľom pomôcť **rozvíjať skupinovú identitu a kolektívnu hrdosť**. Ide o **posilnenie stotožnenia sa s rómskou skupinou** prostredníctvom podujatí prezentujúcich rómsku kultúru a ponúknutím jazykových, tanečných alebo historických kurzov pre Rómov. Tieto kurzy sa ponúkajú aj Nerómom, s cieľom predstaviť im rómsku kultúru a zmierniť predsudky voči Rómom. Prostredníctvom workshopov združenie **podporuje medziskupinové interakcie na zmiernenie negatívnych postojov** voči Rómom.

Z profesionálnej integrácie a vzdelávacieho aspektu programu je zrejmé, že **podporuje integráciu Rómov do spoločnosti**.

Vytvorením kolektívnej hrdosti a pomocou pri integrácii Rómov môže združenie tiež znížiť pocit vylúčenia, odmietnutia, a tým pomôcť zvýšiť sebaúctu, ako aj podporiť **inkluzívnejšiu spoločnú identitu** rómskych a nerómskych príslušníkov spoločnosti.

Rozsah a obmedzenia

Tieto udalosti môžu ponúknuť pozitívne skúsenosti pre rómskych a nerómskych príslušníkov komunít. Sila týchto udalostí spočíva v tom, že spájajú príslušníkov komunity. Pretože tieto intervencie stavajú na pozitívnych skúsenostiach z kontaktu, nemusia nevyhnutne riešiť otázky štrukturálnych nerovností, a preto môžu demobilizovať príslušníkov rómskej komunity. Podujatia, ktoré zdôrazňujú tradičnú kultúru rómskych komunít, vždy riskujú, že danú skupinu folklorizujú a umiestnia akoby do „minulosti“, čo môže predstavovať prekážku pre jej začlenenie. Jednotlivé podujatia sú tiež úzko spojené s miestnymi inštitúciami, a preto sú veľmi závislé od angažovanosti miestnych politikov.

Odporúčania

V tomto manuáli sme poskytli sumár sociálno-psychologických intervencií na zmiernovanie predsudkov a vysvetlili sme prečo a za akých podmienok fungujú. Taktiež sme opísali špecifické charakteristiky protirómskeho rasizmu v Európe a poskytli príklady dobrej praxe aj s vysvetlením, prečo boli vybrané. Tieto informácie boli štruktúrované tak, aby poskytli smerovanie všetkým relevantným aktérom, ktorí plánujú implementovať programy na zmiernenie protirómskeho rasizmu. Na záver by sme radi stručne zhrnuli naše odporúčania pre jednotlivých aktérov.

Naším odporúčaním pre **politikov na európskej, národnej a miestnej úrovni a pre rozhodovateľov** je pochopiť svoju rolu ako „sociálnych referentov“. Sociálni referenti sú v komunite dobre zosieťovaní a vplyvní ľudia, ktorí nastavujú kolektívne normy. Ak teda ich konanie odráža zásadné odmietanie protirómskeho rasizmu vo všetkých rozhodovacích procesoch, ostatní členovia spoločnosti, jednotlivci aj inštitúcie, prispôbia svoje postoje a konanie týmto normám. Tieto normy môžu tiež vytvoriť podporné prostredie pre všetky antidiskriminačné intervencie a zabezpečiť ich dlhodobé účinky, ktoré by inak nebolo možné dosiahnuť. Sila noriem bola identifikovaná v mnohých rôznych sociálnych kontextoch a tiež aj v rámci projektu PolRom sa zistilo, že súvisí s protirómskym rasizmom.

Normy môžu účinne čeliť protirómskemu rasizmu ak uznáme, že tento sa objavuje v troch dominantných formách: (1) podpora otvorene vyjadrených tradičných negatívnych stereotypov; (2) popieranie predsudkov; a (3) absencia kultúrneho uznania. Proti protirómskemu rasizmu môžu byť preto účinné iba tie normy, ktoré súčasne odbúravajú tradičné stereotypy, podporujú hodnoty rozmanitosti a nediskriminácie, a zároveň nepoužívajú farbosllepý prístup.

Vzhľadom na rozsah problému protirómskeho rasizmu musia zainteresovaní aktéri podporovať systematické inštitucionalizované intervencie s cieľom priamo riešiť štrukturálne problémy a ponúknuť intervenciám inštitucionálnu podporu, vzdelávať rôzne profesijné skupiny, umožňovať medziskupinový kontakt prostredníctvom desegregačných politik v oblasti bývania, trhu práce a vzdelávania, ale tiež povzbudiť implementáciu menších intervencií, ktoré sa zameriavajú na zmeny na úrovni jednotlivca, ako je zavedenie inovatívnych školských metód a učebných osnov a prácu mimovládnych neziskových organizácií. Dôležité je, aby politickí aktéri podporovali intervencie založené na vedeckých dôkazoch, ktoré zodpovedajú potrebám danej lokality, pretože ani teória, ani prax samé o sebe neposkytnú adekvátne riešenie.

Pri zmiernovaní protirómskeho rasizmu v spoločnosti je nevyhnutné pôsobenie **mimovládnych neziskových organizácií**. Ich angažovanosť predstavuje rôzne úrovne intervencií od malých lokálnych projektov až po veľké medzinárodné programy a adresuje problémy na rôznych úrovniach (jednotlivec, medziskupinová a spoločenská úroveň).

Z tohto dôvodu naše odporúčania neponúkajú univerzálny recept pre všetky kontexty pôsobenia jednotlivých minovládnych neziskových organizácií, avšak náš manuál môže ponúknuť aspoň čiastkové podnety pre ktorúkoľvek mimovládnu organizáciu pôsobiacu v oblasti zmierňovania protirómskeho rasizmu a inklúzie Rómov. Mimovládky majú zodpovednosť a potenciál spoliehať sa na vedecké poznatky, ako aj na skúsenosti v konkrétnych spoločenských podmienkach a miestnych komunitách. Berúc do úvahy, že uplatniteľnosť intervencií silne závisí od kontextu, v nasledujúcom texte zdôrazňujeme najdôležitejšie všeobecné rady pre mimovládky:

- Pred identifikáciou cieľov intervencie porozumejte rôznym vrstvám protirómskeho rasizmu v danom kontexte.
- Protirómsky rasizmus je forma predsudkov, ktorá má kognitívne, emočné a behaviorálne zložky. Uvedomte si, že zmena kognitívnych procesov je náročnejšia ako ovplyvnenie emócií alebo zmena správania, a nie všetky kognitívne predsudky sa dajú eliminovať. Samozrejme, uznanie toho, že kognitívne predsudky patria medzi normálne mentálne procesy neznamená, že sú predsudky oprávnené a nemožno ich zmeniť.
- Intervencie by mali byť šité na mieru konkrétnemu kontextu a nemali by sa realizovať len tak bez adaptácie. Rómovia a členovia konkrétnej cieľovej skupiny by pritom mali byť postavení do aktívnej úlohy, aby sa zabránilo predpojatým domnienkam o Rómoch a rómskych komunitách, ako aj posilňovaniu stereotypov.
- Aj keď sa niektoré intervencie zameriavajú špecificky len na príslušníkov väčšinovej spoločnosti alebo špecificky len na Rómov, intervencie majú určitý vplyv na obe komunity. Tieto nezamýšľané dopady by sa mali vopred zohľadniť pri navrhovaní a implementácii intervenčných programov. Najdôležitejšie je zapamätať si, že farboslepá snaha o harmóniu medzi skupinami môže viesť k pozitívnym zmenám medzi príslušníkmi väčšiny, ale prináša falošný obraz o štrukturálnych nerovnostiach a môže potenciálne znížiť angažovanosť Rómov.
- Stanovte úroveň intervencie (jednotlivec, medziskupinová alebo spoločenská) a podľa toho navrhnite program. Uvedomte si prepojenie medzi rôznymi úrovňami, to, ako môžu ovplyvniť očakávaný výsledok intervencie, a najmä to, ako je zmena na úrovni jednotlivca obmedzená nedostatkom zmien na spoločenskej úrovni.
- Účinnosť intervencie závisí od jej rozsahu. Intervencie môžu byť účinnejšie, ak sa zameriavajú na viac úrovní protirómskeho rasizmu súčasne, sú dlhodobé a opakujú sa. Jednorazové intervencie však tiež môžu iniciovať alebo prispieť k väčšej zmene.
- Uvedomte si, že intervencie môžu byť pre niekoho účinné, pre niekoho nie. Niekedy môžu intervencie zlyhať a problém dokonca zväčšiť. Niektoré intervencie môžu byť navyše účinné v niektorých kontextoch a nie v iných. Pri navrhovaní intervencie by sa preto mali určiť podmienky, za akých intervencia efektívne funguje, a to na základe predchádzajúcich vedeckých dôkazov. Efektivita podmienok by sa tiež mala vyhodnocovať počas implementácie intervencie.
- Účinnosť intervencie sa dá a mala by sa merať, nie len automaticky predpokladať. Veľkosť dosiahnutej zmeny však závisí od niekoľkých faktorov. Napríklad, zmena postoja na úrovni jednotlivca sa môže stať silnejšou a trvalejšou, ak prispieva k formovaniu nových skupinových noriem a je podporovaná inštitucionálnymi normami.

- Vyberte uskutočniteľné intervencie podľa konkrétneho kontextu a cieľového (nie ideálneho) publika. Ak napríklad nie je možné zabezpečiť optimálne podmienky priameho kontaktu, vyberte si najprv nepriamy kontakt.
- Intervencie by mali byť postavené na vedeckých dôkazoch a v ideálnom prípade by sa mali realizovať na základe spolupráce medzi akademikmi a odborníkmi z praxe, a to najmä vo fáze plánovania a navrhovania, ako aj pri hodnotení vplyvu intervencie.

Naše hlavné odporúčanie pre **donorské a sponzorské organizácie** je uznať komplexnosť problému protirómskeho rasizmu a podporiť intervencie založené na vedeckých dôkazoch a dôkladných znalostiach miestneho spoločensko-politického kontextu a cieľových skupín, ako sa uvádza v odporúčaníach pre mimovládne neziskové organizácie. Hodnotenie dopadu by malo byť súčasťou grantových schém (či už na miestnej, národnej alebo medzinárodnej úrovni), ktoré sú určené pre projekty zamerané na zmenu predsudkov. Darcovia by mali poskytnúť podporu (finančnú, metodickú a inú) na uskutočnenie posúdenia dopadu na všetkých možných úrovniach intervencie, ale tiež pripustiť, aké ťažké je merať jej dlhodobý účinok.

Zástupcovia médií majú nástroje, a teda aj zodpovednosť za formovanie noriem týkajúcich sa protirómskeho rasizmu, ktoré zásadne ovplyvňujú účinnosť intervencií. Naša analýza v projekte PolRom ukázala, že rómsky hlas v komentároch k problémom Rómov väčšinou chýba a ich skúsenosti sú zriedka prezentované ako zakorenené v historicky podmienených nerovných sociálnych štruktúrach. Zahrnutie rómskych perspektív a adekvátne znázornenie štrukturálnych problémov je potrebné na zmenu stereotypov, zviditeľnenie neviditeľných predsudkov a preukázanie, že inklúzia Rómov si vyžaduje štrukturálne zmeny v spoločnosti.

Zoznam použitej literatúry

Allport, G. W. (1954). *The nature of prejudice*. Reading, MA: Addison-Wesley.

Čehajić-Clancy, S., Effron, D. A., Halperin, E., Liberman, V., & Ross, L. D. (2011). Affirmation, acknowledgment of in-group responsibility, group-based guilt, and support for reparative measures. *Journal of Personality and Social Psychology*, 101(2), 256-270. <https://doi.org/10.1037/a0023936>

Cialdini, R. B., Kallgren, C. A., & Reno, R. R. (1991). A focus theory of normative conduct: A theoretical refinement and reevaluation of the role of norms in human behavior. In M. P. Zanna (Ed.), *Advances in experimental social psychology* (Vol. 24, pp. 201-234). Academic Press. [https://doi.org/10.1016/S0065-2601\(08\)60330-5](https://doi.org/10.1016/S0065-2601(08)60330-5)

Crisp, R. J., & Beck, S. R. (2005). Reducing intergroup bias: The moderating role of ingroup identification. *Group Processes & Intergroup Relations*, 8(2), 173-185. <https://doi.org/10.1177/1368430205051066>

Crisp, R. J., & Turner, R. N. (2009). Can imagined interactions produce positive perceptions? Reducing prejudice through simulated social contact. *American Psychologist*, 64(4), 231-240. <https://doi.org/10.1037/a0014718>

Dasgupta, N., & Greenwald, A. G. (2001). On the malleability of automatic attitudes: combating automatic prejudice with images of admired and disliked individuals. *Journal of personality and social psychology*, 81(5), 800-814. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.81.5.800>

Devine, P. G., Forscher, P. S., Austin, A. J., & Cox, W. T. (2012). Long-term reduction in implicit race bias: A prejudice habit-breaking intervention. *Journal of Experimental Social Psychology*, 48(6), 1267-1278. <https://doi.org/10.1016/j.jesp.2012.06.003>

Dovidio, J. F., Ten Vergert, M., Stewart, T. L., Gaertner, S. L., Johnson, J. D., Esses, V. M., ... & Pearson, A. R. (2004). Perspective and prejudice: Antecedents and mediating mechanisms. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 30(12), 1537-1549. <https://doi.org/10.1177/0146167204271177>

FRA (2018). *A persisting concern: anti-Gypsyism as a barrier to Roma inclusion*, Luxembourg: Publications Office of the European Union, Retrieved from: <https://fra.europa.eu/en/publication/2018/roma-inclusion/fra-opinions>

Galinsky, A. D., & Moskowitz, G. B. (2000). Perspective-taking: decreasing stereotype expression, stereotype accessibility, and in-group favoritism. *Journal of Personality and Social Psychology*, 78(4), 708-724. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.78.4.708>

- Groyecka, A., Witkowska, M., Wróbel, M., Klamut, O., & Skrodzka, M. (2019). Challenge your stereotypes! Human Library and its impact on prejudice in Poland. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 29(4), 1-12. <https://doi.org/10.1002/casp.2402>
- Hadarics, M., & Kende, A. (2018). The dimensions of generalized prejudice within the dual-process model: The mediating role of moral foundations. *Current Psychology*, 37(4), 731-739. <https://doi.org/10.1007/s12144-016-9544-x>
- Halperin, E., Porat, R., Tamir, M., & Gross, J. J. (2013). Can emotion regulation change political attitudes in intractable conflicts? From the laboratory to the field. *Psychological Science*, 24(1), 106-111. <https://doi.org/10.1177/0956797612452572>
- Hopkins, N., & Blackwood, L. (2011). Everyday citizenship: Identity and recognition. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 21(3), 215-227. <https://doi.org/10.1002/casp.1088>
- Jackson, L. A., Sullivan, L. A., Harnish, R., & Hodge, C. N. (1996). Achieving positive social identity: Social mobility, social creativity, and permeability of group boundaries. *Journal of Personality and Social Psychology*, 70(2), 241-254. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.70.2.241>
- Kende, A., Lantos, N. A., & Krekó, P. (2018). Endorsing a civic (vs an ethnic) definition of citizenship predicts higher pro-minority and lower pro-majority collective action intentions. *Frontiers in Psychology*, 9, 1402-1419. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.01402>
- Kende, A., Hadarics, M., & Láštiová, B. (2017). Anti-Roma attitudes as expressions of dominant social norms in Eastern Europe. *International Journal of Intercultural Relations*, 60, 12-27. <https://doi.org/10.1016/j.ijintrel.2017.06.002>
- Kende, A., Tropp, L., & Lantos, N. A. (2017). Testing a contact intervention based on intergroup friendship between Roma and Non-Roma Hungarians: Reducing bias through institutional support in a non-supportive societal context. *Journal of Applied Social Psychology*, 47(1), 47-55. <https://doi.org/10.1111/jasp.12422>
- Kende, A., Hadarics, M., Bigazzi, S., Boza, M., Kunst, J. R., Lantos, N. A., Láštiová, B., Minescu, A., Pivetti, M., & Urbiola, A. (2020). The last acceptable prejudice in Europe? Anti-Gypsyism as the obstacle to Roma inclusion. *Group Processes & Intergroup Relations*. (advance online publication) <https://doi.org/10.1177/1368430220907701>
- Kligman, G. (2001). On the social construction of "otherness": Identifying "the Roma" in postsocialist communities. *Review of Sociology*, 7(2), 61-78. <http://doi.org/10.1556/RevSoc.7.2001.2.4>
- Kteily, N., Bruneau, E., Waytz, A., & Cotterill, S. (2015). The ascent of man: Theoretical and empirical evidence for blatant dehumanization. *Journal of Personality and Social Psychology*, 109(5), 901-931. <https://doi.org/10.1037/pspp0000048>

- López Catalán, Ó. (2012). The genesis of a "Romanian Roma issue" in the metropolitan area of Barcelona: Urban public spaces, neighbourhood conflicts and local politics. *Revista de Estudios Urbanos y Ciencias Sociales*, 2, 95-117.
- MacBride, M. (2015). What works to reduce prejudice and discrimination? A review of the evidence (ISBN: 9781785447235). Scottish Centre for Crime and Justice Research. <https://www.gov.scot/publications/works-reduce-prejudice-discrimination-review-evidence/>
- Orosz, G. B., Bánki, E., Bóthe, B., Tóth-Király, I., & Tropp, L. R. (2016). Don't judge a living book by its cover: Effectiveness of the living library intervention in reducing prejudice toward Roma and LGBT people. *Journal of Applied Social Psychology*, 46(9), 510-517. <https://doi.org/10.1111/jasp.12379>
- Paluck, E. L., & Green, D. P. (2009). Prejudice reduction: What works? A review and assessment of research and practice. *Annual Review of Psychology*, 60, 339-367. <https://doi.org/10.1146/annurev.psych.60.110707.163607>
- Paolucci, M. P. (2003). Perspective taking and prejudice reduction: The mediational role of empathy arousal and situational attributions. *European Journal of Social Psychology*, 33(4), 455-472. <https://doi.org/10.1002/ejsp.163>
- Pérez, J. A., Moscovici, S., & Chulvi, B. (2007). The taboo against group contact: Hypothesis of Gypsy ontologization. *British Journal of Social Psychology*, 46(2), 249-272. <https://doi.org/10.1348/014466606X111301>
- Pettigrew, T. F. (1961). Social psychology and desegregation research. *American Psychologist*, 16(3), 105-112. <https://doi.org/10.1037/h0041995>
- Powell, A. A., Branscombe, N. R., & Schmitt, M. T. (2005). Inequality as ingroup privilege or outgroup disadvantage: The impact of group focus on collective guilt and interracial attitudes. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 31(4), 508-521. <https://doi.org/10.1177/0146167204271713>
- Reason, R. D., Roosa Millar, E. A., & Scales, T. C. (2005). Toward a model of racial justice ally development. *Journal of College Student Development*, 46, 530-546. [doi: 10.1353/csd.2005.0054](https://doi.org/10.1353/csd.2005.0054)
- Seaman, J., Beightol, J., Shirilla, P., & Crawford, B. (2010). Contact Theory as a Framework for Experiential Activities as Diversity Education: An Exploratory Study. *Journal of Experiential Education*, 32(3), 207-225. <https://doi.org/10.1177/105382590903200303>
- Sigona, N. (2005). Locating "the Gypsy problem." The Roma in Italy: Stereotyping, labelling and "nomad camps." *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 31(4), 741-756. <http://doi.org/10.1080/13691830500109969>

- Simonovits, G., Kezdi, G., & Kardos, P. (2018). Seeing the world through the other's eye: An online intervention reducing ethnic prejudice. *American Political Science Review*, 112(1), 186-193. <https://doi.org/10.1017/S0003055417000478>
- Stewart, M. S. (2012). *The Gypsy menace: Populism and the new anti-Gypsy politics*. London, UK: Hurst & Company
- Tajfel, H. (1978). The achievement of inter-group differentiation. In H. Tajfel (Ed.), *Differentiation Between Social Groups* (pp. 77-100). London: Academic Press.
- Thomas, E. F., & McGarty, C. A. (2009). The role of efficacy and moral outrage norms in creating the potential for international development activism through group-based interaction. *British Journal of Social Psychology*, 48(1), 115-134. <https://doi.org/10.1348/014466608X313774>
- Thomas, E. F., McGarty, C., & Mavor, K. I. (2009). Transforming "apathy into movement": The role of prosocial emotions in motivating action for social change. *Personality and social psychology review*, 13(4), 310-333. <https://doi.org/10.1177/1088868309343290>
- Váradi, L. (2014). *Youths trapped in prejudice: Hungarian adolescents' attitudes towards the Roma*. Wiesbaden: Springer Science & Business.
- Vasiljevic, M., & Crisp, R. J. (2013). Tolerance by surprise: Evidence for a generalized reduction in prejudice and increased egalitarianism through novel category combination. *PloS one*, 8(3), e57106. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0057106>
- Vescio, T. K., Sechrist, G. B., & Stephan, W. G., & Finlay, K. (1999). The role of empathy in improving intergroup relations. *Journal of Social Issues*, 55(4), 729-743. <https://doi.org/10.1111/0022-4537.00144>
- Vezzali, L., Stathi, S., Giovannini, D., Capozza, D., & Trifiletti, E. (2015). The greatest magic of Harry Potter: Reducing prejudice. *Journal of Applied Social Psychology*, 45(2), 105-121. <https://doi.org/10.1111/jasp.12279>
- Villano, P., Fontanella, L., Fontanella, S., & Di Donato, M. (2017). Stereotyping Roma people in Italy: IRT models for ambivalent prejudice measurement. *International Journal of Intercultural Relations*, 57, 30-41. <https://doi.org/10.1016/j.ijintrel.2017.01.003>
- Weinerová, R. (2014). Anti-Gypsyism in the Czech Republic: Czechs' perception of Roma in cultural stereotypes. *Acta Ethnographica Hungarica*, 59(1), 211- 221. <http://doi.org/10.1556/AEthn.59.2014.1.10>
- Wright, S. C., Aron, A., McLaughlin-Volpe, T., & Ropp, S. A. (1997). The extended contact effect: Knowledge of cross-group friendships and prejudice. *Journal of Personality and Social Psychology*, 73(1), 73-90. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.73.1.73>

Atherton, G., Sebanz, N., & Cross, L. (2019). *Imagine All The Synchrony: The effects of actual and imagined synchronous walking on attitudes towards marginalised groups.* *Plos one.* **14(5): e0216585.** <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0216585>

SK: Predstavte si tú synchroniu: Účinok skutočnej a predstavenej synchronnej chôdze na postoje voči marginalizovaným skupinám.

Stereotypizácia je všadeprítomný spoločenský problém, ktorý ovplyvňuje nielen menšinové skupiny, ale napomáha aj jednotlivcom, ktorí stereotypy udržiavajú, čo vedie k ešte väčšej vzdialenosti medzi skupinami. Ukázalo sa, že intervencie zamerané na sociálny kontakt zmierňujú predsudky a stereotypy, ale optimálne podmienky kontaktu medzi skupinami sú v každodennom živote často nedosiahnuteľné. Autori preto skúmali účinky synchronnej chôdze, neverbálneho prístupu k medziskupinovému kontaktu, ktorá môže znížiť potrebu optimálnych podmienok kontaktu. Študovali zmenu postoja k Rómom v Maďarsku po skutočnej a predstavenej chôdzi - koordinovane aj nekoordinovane.

Výsledky ukázali, že koordinovaná chôdza, či už predstavená alebo skutočná, viedla k zmierneniu explicitných aj implicitných predsudkov a stereotypov voči rómskym jednotlivcom aj voči širšej rómskej sociálnej skupine. To naznačuje, že koordinovaný pohyb by mohol byť cenným doplnkom súčasných prístupov k zmierneniu predsudkov.

Asbrock, F., Gutenbruner, L., Wagner, U. (2013). *Unwilling, but not unaffected—Imagined contact effects for authoritarians and social dominators.* *European Journal of Social Psychology* **43(5), 404-412.** <https://doi.org/10.1002/ejsp.1956>

SK: Neochotní, ale nedotknutí - účinky predstavovaného kontaktu pre autoritárov a sociálnych dominátorov.

Podľa perspektívy modelu duálnych procesov by mal byť medziskupinový kontakt obzvlášť efektívny pre ľudí s vysokým pravicovým autoritárstvom (ďalej už len RWA), ale nie pre ľudí s vysokou orientáciou na sociálnu dominanciu (ďalej už len SDO), a to z dôvodu rôznych motivačných cieľov. Tieto štúdie testovali hypotézu, že predstavovaný kontakt, t.j. mentálna reprezentácia pozitívneho stretnutia medzi skupinami, zlepšuje medziskupinové vzťahy pre ľudí s vysokým RWA. Dve experimentálne štúdie ukázali, že ľudia s vysokým RWA v porovnaní s ľuďmi a nízkymi RWA vykazujú menej negatívnych emócií voči Turkom (Štúdia 1; N = 120) a väčšiu ochotu nadviazať budúci kontakt s Rómami (Štúdia 2; N = 85) po predstavenom kontakte.

Ako sa dalo čakať, ľudia s vysokým SDO nemali z predstaveného kontaktu úžitok. Ľudia s nízkym SDO vykazovali menej negatívnych emócií po predstavenom kontakte v Štúdii 1, ale tento efekt sa v druhej štúdii nereplikoval. Štúdia diskutuje o teoretických dôsledkoch a úlohe predstaveného kontaktu ako novej intervencie pre vysoko predpojatých jedincov.

Cernat, V. (2011). *Extended contact effects: Is exposure to positive outgroup exemplars sufficient or is interaction with ingroup members necessary?.* *The Journal of Social Psychology*, **151(6), 737-753.** [10.1080/00224545.2010.522622](https://doi.org/10.1080/00224545.2010.522622)

SK: Účinky rozšíreného kontaktu: Stačí vystavenie pozitívnym príkladom z nečlenskej skupiny alebo je potrebná medziskupinová interakcia?

Predchádzajúce výskumy nehovoria o tom, či je vystavenie pozitívnym modelom z nečlenskej skupiny dostatočné na vysvetlenie pozorovaného účinku zmiernenia predsudkov pri rozšírenom kontakte alebo či je nevyhnutná interakcia s príslušníkmi nečlenskej skupiny.

Experiment (N = 108), v ktorom rumunskí študenti čítali identické príbehy o priateľstve medzi Rómom a Rumunom / Bulharom, ukázal, že zatiaľ čo informácie o blízkom vzťahu medzi dvoma príslušníkmi nečlenských

skupín sú dostatočné na zlepšenie postojov voči nečlenským skupinám a zmiernenie medziskupinovej úzkosti, informácie o blízkom vzťahu medzi príslušníkom členskej a nečlenskej skupiny mali silnejší a širší pozitívny efekt.

Mediačné analýzy odhalili, že skupinové emócie (a nie medziskupiná úzkosť, vnútro-skupinové normy, alebo norimy nečlenskej skupiny) sprostredkovali vplyv rozšíreného kontaktu na vnímanie nečlenskej skupiny. Výsledky sú vysvetlené perspektívou jadrového afektu (core affect perspective).

Groyecka, A., Witkowska, M., Wróbel, M., Klamut, O., & Skrodzka, M. (2019). Challenge your stereotypes! Human Library and its impact on prejudice in Poland. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 29(4), 311-322. <https://doi.org/10.1002/casp.2402>

SK: Spochybni svoje stereotypy! Živá knižnica a jej vplyv na predsudky v Poľsku.

Živá knižnica je verejné podujatie zamerané na zmiernovanie stereotypov a predsudkov vo forme interaktívnej kontaktnej intervencie. Využíva logiku bežnej knižnice, kde si čitatelia „požičiavajú“ živé knihy, čo sú vlastne skutoční ľudia zastupujúci rôzne menšinové skupiny. Čitatelia sa zapájajú do 30-minútových rozhovorov, počas ktorých majú možnosť spochybniť svoje stereotypy a rozšíriť rozsah svojich vedomostí a porozumenia. Táto štúdia porovnávala výsledky pred a po intervencii skúmala účinnosť Živej knižnice (uskutočnenej vo Vroclavi v Poľsku) pri zmiernovaní sociálnej vzdialenosti voči Rómom, moslimom, osobám tmavej pleti a transsexuálom, ako aj pri znižovaní homonegativity. Štúdia tiež skúmala, či účasť v Živej knižnici mení individuálne postoje k rôznym pracovným skupinám. Zistilo sa, že Živá knižnica znížila sociálnu vzdialenosť od moslimov, ale nie od Rómov. Čím viac Živých kníh účastníci „prečítali“, tým väčší bol posun v ich sociálnej vzdialenosti od moslimov - účastníci sa k nim cítili bližšie. Dôsledkom účasti na podujatí bol aj zaznamenaný nárast pozitívneho afektívneho prístupu k práci v diverzifikovaných skupinách. Štúdia slúži ako čiastočná podpora efektívnosti Živej knižnice pri zmene postoja k menšinovým skupinám a rozmanitosti. O intervencii sa hovorí ako o sľubnom, ale ešte nie celkom pochopenom nástroji na zlepšenie medziskupinových vzťahov.

Kende, A., Lantos, N. A., & Krekó, P. (2018). Endorsing a civic (vs. an ethnic) definition of citizenship predicts higher pro-minority and lower pro-majority collective action intentions. *Frontiers in psychology*, 9, 1402-1419. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.01402>

SK: Podpora občianskej (vs. etnickej) definície občianstva predpovedá silnejšie pro-menšinové a slabšie pro-väčšinové intencie ku kolektívnej akcii.

Táto štúdia predstavuje experimentálne dôkazy, ktoré ukazujú, že občianske a etnické definície národnej identity ovplyvnili behaviorálne tendencie ohľadom participácie na kolektívnej akcii. S obsahom národnej identity sa manipulovalo tak, že sa buď zdôrazňovala inkluzívna občianska identita alebo vylučujúca etnická identita, a testoval sa ich účinok na podporné zámery pre kolektívnu akciu účastníkov v prospech Rómov. Autori zistili, že manipulácia očakávaným smerom ovplyvnila intencie ohľadom prorómskej kolektívnej akcie najmä za prítomnosti vysokej empatie a minimálneho strachu a to tak, že intencie účasti na prominoritnej kolektívnej akcii boli vyššie, keď bola zvýraznená občianska, a nie etnická identita.

Kende, A., Tropp, L., & Lantos, N. A. (2017). Testing a contact intervention based on intergroup friendship between Roma and non-Roma Hungarians: reducing bias through institutional support in a non-supportive societal context. *Journal of Applied Social Psychology*, 47(1), 47-55. <https://doi.org/10.1111/jasp.12422>

SK: Testovanie kontaktnej intervencie postavenej na medziskupinovom priateľstve medzi rómskymi a nerómskymi Maďarmi: zmiernenie zaujatosti cez inštitucionálnu podporu v nepodporujúcom spoločenskom kontexte.

Autori uskutočnili experiment (N = 61), aby otestovali, či by kontaktná intervencia založená na priateľstve medzi skupinami mohla znížiť predpojatosť voči Rómom medzi nerómskymi Maďarmi. Na zmiernenie anticiganizmu medzi maďarskými univerzitnými študentmi bola použitá takzvaná metóda rýchlych priateľov - v rámci ktorej sa

účastníci navzájom spoznávajú prostredníctvom rozhovoru, ktorý podporuje zvýšenie zdieľania informácií o sebe samom čím sa vytvára vzťah pripomínajúci blízke priateľstvo.

Prostredníctvom dotazníkov vyplnených pred a po intervencii pozorovali autori významnú pozitívnu zmenu v postojoch a kontaktných zámeroch medzi účastníkmi čo podstúpili intervenciu, zatiaľ čo tieto účinky neboli pozorované medzi účastníkmi čo tento kontakt nepodstúpili. Pozitívna zmena závisela od vnímaných inštitucionálnych noriem: presvedčenie o tom, že univerzita bude očakávať, že sa účastníci budú správať bez predsudkov, čo naznačuje dôležitosť podporných orgánov.

Kuchenbrandt, D., Eysse, F., & Seidel, S. K. (2013). Cooperation makes it happen: Imagined intergroup cooperation enhances the positive effects of imagined contact. *Group Processes & Intergroup Relations*, 16(5), 635-647. <https://doi.org/10.1177/1368430212470172>

SK: Spolupráca dokáže viesť k zmene: Predstavovaná medziskupinová spolupráca zvyšuje pozitívne účinky predstavovaného kontaktu.

Predstavovaný medziskupinový kontakt predstavuje novú stratégiu nepriameho kontaktu na zmiernenie predpojatosti medzi skupinami. Štúdia testovala, či by začlenenie spolupráce do úlohy predstavovaného kontaktu prekonalo štandardné scenáre predstavovného kontaktu použité v predchádzajúcom výskume. Osemdesiatim siedmim účastníkom bolo povedané, aby si predstavili neutrálnu verzus pozitívnu verzus kooperatívnu interakciu s príslušníkom odlišnej skupiny (neznámym Rómom). Ako sa predpokladalo, po predstavení si kooperatívnej medziskupinovej interakcie preukázali účastníci väčšiu empatiu a dôveru k nečlenskej skupine ako účastníci v druhých dvoch experimentálnych podmienkach. Títo účastníci tiež ohlásili zmiernené predsudky a zníženú medziskupinovú úzkosť. Začlenenie spolupráce do cvičenia predstavovaného kontaktu zmiernilo medziskupinovú zaujatosť nad rámec efektov obvyčejnej verzie tohto cvičenia. Sila efektu bola ovplyvnená kvalitou predstavovnej interakcie s príslušníkom nečlenskej skupiny.

Prati, F. & Loughnan, S. (2018). Imagined intergroup contact promotes support for human rights through increased humanization, *European Journal of Social Psychology*, 48(1) 051-06, <https://doi.org/10.1002/ejsp.2282>

SK: Predstavovaný medziskupinový kontakt posilňuje podporu ľudských práv prostredníctvom zvýšenej humanizácie.

Dehumanizácia znamená popretie ľudskej jedinečnosti (animalistická dehumanizácia) alebo ľudskej podstaty (mechanická dehumanizácia) iných. Predpokladá sa, že predstavovaný medziskupinový kontakt by mohol byť účinnou technikou na zmiernenie dehumanizácie. Štúdia skúmala, či by táto intervencia mohla primárne fungovať tým, že zvýši konkrétny typ ľudskosti, ktorý skupine chýba. Štúdia 1 odhalila, že po predstavenom kontakte s animalizovanou odlišnou skupinou (t.j. Rómami) im účastníci pripisovali vyššiu úroveň ľudskej jedinečnosti. Štúdia 2 replikovala toto zistenie a ako alternatívne vysvetlenie vylúčila zlepšené medziskupinové postoje. Ďalej sa preukázalo, že predstavovaný kontakt zvýšil podporu ľudských práv, a že to bolo sprostredkované dôkladnejším popisom jedinečnosti človeka. Štúdia 3 potvrdila predchádzajúce zistenia tým, že ukázala, že po predstavení kontaktu s mechanizovanou nečlenskou skupinou (t.j. Japoncami) im účastníci pripisovali vyššiu mieru ľudskej podstaty, čo vysvetľuje podporu ľudských práv. Celkovo možno povedať, že predstavovaný kontakt funguje tak, že posilňuje typ ľudskosti, ktorý je skupine zvyčajne odopretý.

Simonovits, G., Kézdi, G., & Kardos, P. (2018). Seeing the World Through the Other's Eye: An Online Intervention Reducing Ethnic Prejudice. *American Political Science Review*, 112(1), 186-193. <https://doi.org/10.1017/S0003055417000478>

SK: Vidieť svet očami iného: Online intervencia zmierňuje etnické predsudky.

Štúdia predstavuje výsledky intervencie zameranej na protirómske názory v Maďarsku pomocou online hry, ktorá podporuje zaujatie perspektívy iného. Autori vyhodnotili vplyv tejto intervencie pomocou randomizovaného experimentu, v ktorom si vzorka mladých dospelých zahrála túto hru alebo odlišnú

nesúvisiacu online hru. Účasť v hre o zaujatí perspektívy iného výrazne zmiernila predsudky, pričom veľkosť zmierňujúceho efektu sa rovnala polovici rozdielu medzi voličmi krajnej pravice a voličmi stredo-pravých strán. Účinky pretrvávali najmenej mesiac a ako vedľajší produkt intervencia tiež zmiernila antipatiu voči utečencom, ďalšej stigmatizovanej skupine v Maďarsku, a znížila volebné zámery pre očividne rasistickú krajne pravicovú stranu v Maďarsku o 10%. Štúdia ponúka overenie koncepcie všeobecnej triedy intervencií, ktorú je možné prispôbiť rôznym podmienkam a implementovať s nízkymi-nákladmi.

Orosz, G., Bánki, E., Bóthe, B., Tóth-Király, I., & Tropp, L. R. (2016). Don't judge a living book by its cover: effectiveness of the living library intervention in reducing prejudice toward Roma and LGBT people. *Journal of Applied Social Psychology, 46*(9), 510-517. <https://doi.org/10.1111/jasp.12379>

SK: Nehodnot' živú knihu podľa obalu: Efektivita intervencie Živá knižnica v zmiernovaní predsudkov voči Rómom a LGBT ľuďom.

Metóda Živej knižnice je kontaktná intervencia s vyškolenými dobrovoľníkmi, ktorá sa priamo zameriava na skúsenosti s diskrimináciou medzi príslušníkmi menšinových skupín. Táto štúdia skúmala účinnosť Živej knižnice, intervencie zameranej na zmiernovanie predsudkov, pri ktorej sú účastníci ako „čitatelia“ v kontakte so živými „knihami“, čo sú zase trénovaní dobrovoľníci z rómskej a LGBT komunity. V tejto intervenčnej štúdii so študentmi stredných škôl (N = 105) porovnávajúcej predsudky pred a po intervencii výsledky naznačujú, že intervencia Živá knižnica znížila skóre účastníkov vo viacerých indikátoroch predsudkov. Intervencia Živá knižnica sa javila ako efektívna aj pri účastníkoch, ktorých priatelia podporovali predsudky, aj u účastníkov s priateľmi, ktorí mali tolerantnejšie postoje k Rómom a LGBT ľuďom. Stručne povedané, Živá knižnica sa javí ako užitočná metóda na zmiernovanie predsudkov v kontextoch, ktoré sa vyznačujú silnými negatívnymi postojmi k týmto nečlenským skupinám. Táto intervencia by preto mohla byť potenciálne vhodná pre východo- a stredo-európsky kontext.

